

LES PLANTES,

POÈME

TRADUIT EN VERS LATINS.

Le Poëme français se vend à Paris, chez
DETERVILLE, Libraire, rue Haute-Feuille,
N.º 8.

16993/p

LES PLANTES,

POÈME,

TRADUIT EN VERS LATINS.

*Le poëme françois, LES PLANTES, se vend
à Paris, chez DETERVILLE, Libraire, rue
Haute-Feuille, N.º 8.*

42550

BOTANICÓN

LIBROS QUATUOR,

È CARMINE GALLICO

VIRI CLARISSIMI R. R. CASTEL;

In latinis versus transtulit

CLARUS-LUDOVICUS ROHARD,

RHETORICÆ PROFESSOR

In Scholâ Regiâ Militari Flexiensi.

A LA FLÈCHE ;

Chez le Suisse de l'Ecole Royale ;

A PARIS,

Chez AUDIN, libraire, quai des Augustins, n.º 25.

DE L'IMPRIMERIE D'AUGUSTE MAME, A ANGERS.

Décembre 1818.

PRÉFACE.

LE poëme des PLANTES a déjà été traduit dans plusieurs langues, et sa quatrième édition est presque épuisée; c'est, pour un ouvrage en vers, un assez beau succès dans un temps où les romans et les brochures politiques ont presque entièrement étouffé la littérature. Lorsque j'entrepris de traduire en vers latins le poëme de M. CASTEL, je n'avais pas sans doute présent à l'esprit ce conseil de Boileau:

Craignez d'un vain plaisir les trompeuses amorces,
Et consultez long-temps votre esprit et vos forces;

je me laissai entraîner par un sentiment passionné pour l'ouvrage, ainsi que pour la personne de l'auteur. J'admirais dans le poëme toutes les beautés que comporte le genre, si heureusement placées, et traitées sans affecterie; et dans l'auteur, un ami de la nature et de la vertu, un littérateur plein de lumières et de goût.

Mes efforts ont été encouragés par d'anciens amis, dont quelques-uns rentrés en France depuis la restauration, m'ont assuré qu'une traduction du poëme des PLANTES, en vers latins, serait favorablement accueillie, même

PRÉFACE.

chez ceux de nos voisins qui en ont déjà des traductions dans leurs idiomes. J'ai reçu de nouveaux encouragemens de la part du premier humaniste de l'Europe, qui, dans son *Hermès Romanus* (1), a publié tout le premier chant de ma traduction. M. Servan de Sugny, dans son *Annuaire des Muses latines* (2), m'a fait aussi l'honneur d'insérer plusieurs fragmens des trois autres chants. Puisse donc cette traduction, après tous les soins que j'y ai mis, justifier tant de bienveillance !

---

(1) L'*Hermès Romanus*, par M. Barbier-Vémars, est publié le premier de chaque mois, par cahier de 48 pages in-12, à Paris, rue du Cloître-Notre-Dame, N.º 4. SA MAJESTÉ a ordonné qu'il serait payé annuellement, sur sa cassette, au rédacteur, le prix de cent souscriptions, pour l'unique exemplaire qu'ELLE daigne recevoir.

(2) L'*Almanach des Muses latines*, à Paris, chez Audin, libraire, quai des Augustins, N.º 25. La première année a paru au mois d'août 1817 ; la 2e. année au mois d'août 1818.

VIRO CLARISSIMO,

RENATO-RICHARDO CASTEL:

Virtutis potius , vani quàm cultor honoris ;
Hoc memoris tibi sit pectoris obsequium.

BOTANICÓN

LIBER PRIMUS.

O qui prata et agros , sylvasque et amoena vireta
Incolitis , varias et amico numine plantas
Mulcetis , Zephyri ; Dryadesque ; urnâque perennem
Uberè fundentes herbis lætantibus undam
Naiâdes , date vestra sequi vestigia : vestra
Discere ruris amans gestit mysteria Musa.

Tuque ô cui semper , nec vana per otia , magnis
Nec sinè deliciis , studuère sophique ducesque ;
Quæ virides inter frutices , ramosque , vel herbas ,
Tàm varios nitido spargis splendore colores ;
Adsis Flora mihi dea , carminibusque disertos ,
Emunctis placeant qui naribus , injicé flores.

Littore ab Hesperio regnas Orientis ad oras ;
Obseris uberibus Maurusia littora donis ;
Errantùm recreas Lapponum lumina ; celsos
Nobilitas montes pretioso gramine ; et imo
In pelago immensis humentia frondibus ornas
Antra , solent quibus æquoreæ considerare Nymphæ.

Tu calice in tenui florum suavissima fundis
 Mella apibus; roseo miscens quæsitâ sapore
 Pocula, cœlestes rorâsti nectare mensas.

Fœtos lætitiâ nobis turgere racemos,
 Triticeasque jubes nobis pinguescere aristas.

Te sinè, divitiis orba et propagine, inertem
 Nil nisi luxuriam foliorum admitteret arbos.
 Numine terra tuo, lymphæque ornantur, et aër;
 Omnia te roseum spirante afflantur odorem.

Deliciæ aspectûs, ridentis gaudia terræ,
 Salve ô Diva, mihi nascentia germina amicâ
 Ultrò evolve manu; vitreoque ut in æquore, nostris
 Versibus eniteant rutili, tua munera, flores.

Quum primâ Zephyrorum aurâ putrescere campi
 Elabique nives cœpère, virentia nûmquis
 Gramina inertî oculo spectet, gemmasque micantes?
 At si quis reputat plantis nos ducere ab îdem,
 Quum maturuerint, alimenta et gaudia et omnis
 Lenimen morbi, nolit nescire quid illis
 Sit generis, morumque, et quæ sit denique virtus.
 Quem lateat facile hoc studium quàm debeat esse,
 Vitæ deliciis atque usibus omnibus aptum?

Sæpiùs officiunt inimicæ frugibus herbæ ;
Ipse tamen valles vere insectatus et æstu
Agricola , impensæ non ulli operæve pepercit ;
Optimaque excussâ delegit semina vanno.
At nescit quæ triticeos invaserit agros
Infesta herbarum propago ; eademque quotannis,
Ipso nequicquam sudante , repullulat herba.

Nec nulla infido pecudes necat herba veneno :
Bucula , vernanti quum gramine prata virescunt ,
Nescia odorari sævam sub rore cicutam ,
Exitio occumbit tristi ; sortemque malignam
Ignari incusant : facili sed providus arte
Cavisset pastor nè dira occureret herba.

Si scateant lætis fluviales piscibus oræ ,
Si tibi viminei casses et subdola retis
Lina placent , hamusque , et linea pensilis ; isti
Munere Diva suo nostra auxiliabitur arti.
Incautos etenim , genus insatiabile , pisces
Plurima plantarum vis allecabit odorque.

Retibus immisce caules benè olentis anisi ,
Et mentham halantem , nardique fragrantis aristas :
Prædarum ingenti rumpentur pondere casses.

E pelago in fluvios redeat quo tempore piscis
 Ipsa etiàm certo nos admonet indice Flora.
 Nàm primùm ut surgunt riguis nasturtia pratis,
 Tùm simul omne genus salmonum excedere vasto
 Æquore, et oppositos obices assultibus altis
 Certatim exsuperans, patrios remeare sub annes.

Felix ille igitur qui prataque, et avia lustrans
 Clivorum, dites potuit cognoscere plantas!
 Callet enim fidis placeant quæ pascua bobus;
 Undè gravi lentæ redeant vix ubere capræ;
 Et quâ luxurient agni cum matribus herbâ;
 Et quo quadrupedes recreati gramine; cursum
 Proripiant, celeresque velint prævertere ventos.

Lanæ conspicuum si quis velit addere honorem,
 Vicino in saltu poterit reperire colores.

Tristi si qua lues infecit corpora morbo,
 Propitia in viridi florent medicamina valle.

Si verò atra fames regionem afflictat egenam,
 Non timet ille suæ nè rara cibaria proli
 Deficiant; artis nàm docto lumine ductus,
 Quas misero abdiderat vulgo natura, latentes

Novit opes , tacitos sylvestri ex arbore fructus ,
Multaque desertâ reptantia tubera terrâ.

Novit et incultam si quâ cerealibus herban
Suffecisse queat granis industria ; et alium
Ex hederâ et pinûs de cortice fingere panem.
In gremio florum et foliis certissima cernit
Signa quid auster atrox meditetur, quidve procellæ
Instet , agrone metenda Ceres , credendane sulcis.

Utilia imprimis audi præcepta , virentes
O quicumque levi rastro insectaberis hortos.
At, mihi crede , in agris , in saltibus , atque per ima
Vallium , et aërios , loca desertissima , montes
Libera ubi crescunt , propriâ quæ semina dextrâ
Natura insevit , nobisque interprete nullo
Ipsa suæ gaudet miracula prodere mentis ,
Ipsius arcanas meliùs scrutabere leges.

Extremis Asiæ tibi si mittuntur ab oris
Aut alio rari longinquo è littore alumni ;
Istis quale solum , quænam aura , an frigus , an æstus
Conveniat , surgant primi quo sidere flores ,
Discentem indicibus certis documenta monebunt.
Tunc demùm tenuis solerti arbuscula curâ
Admittet simili patriam sub sole repertam.

Numquàm nè veteres tamen anteferamus amicos :
 His nempè antè alias foecundis stirpibus omnem
 Curam adhibere decet , nostris quæ saltibus ortæ ,
 Nostras circùm urbes , nostro subsistere cœlo
 Consuetæ , nostros aptissima munera ad usus
 Spontè ferunt ; arctis neque contrà frigora cellis
 Clauduntur , vario sed amœnant rura colore .-

Quarum palmitibus , si quos invisere rupis
 Anfractus mihi mens , adnixus inhæreo ; eædem
 Floribus antè pedes lato spatiantis in agro
 Insternuntque viam , recreant et lumina visu ;
 Certatimque mihi ditissima dona quotannis
 Fundentes , dulci curvantur pondere rami.
 Hinc dapibus mensas oneramus , opemque dolori
 Accipimus , miserisque optata levamina morbis.

Nunc sua dimensis decet ornamenta viretis
 Addere ; at ipsa manus nostras regat usquè venustas .
 Artes hortorum geminæ dominantur in orbe ,
 Diversisque locos ornant rationibus : una
 Nata inter Gallos , observans ordinis , omnes
 Secum artes ducens , festivâ splendida pompâ
 Incedit , rutilâ frontem redimita coronâ ,
 Et variis zonam sertis ornata micantem .

Hic tiliæ dociles, paribus per multa viarum
Dispositæ numeris, lætam viridantibus umbram
Dant spatiis, agitat pubes ubi lecta choreas.
Illic, ingentes imitatae fornicis arcus,
Castaneæ attollunt longo ordine ad astra cacumen.
Hinc illinc Pario spirant è marmore, doctis
Quæ scriptis veteres commendant numina Graii,
Quique suam egregiis patriam, dum vita manebat,
Artibus heroes illustravere, vel armis.
Ducta per occultos compressaque lymphæ canales
Sublimi exsuperat regalia culmina jactu;
Atque recumbentes solido inclinantibus urnis
Ex ære has fluvios effundere dixeris undas.

Ordinis impatiens, hortorum ars altera, comptas
Despiciens artes, pompamque exosa superbam,
Ingéniique vias errando imitata, jugum omne
Abjicit. Hanc celebris dudum colit insula, nostro
Spumosi quam sæva fræti unda removit ab orbe,
Sævior at removet decepti insania vulgi.
Illos non rectis hortos metatur arator
Callibus, ast errans sinuoso tramite virgo.
Diversis hinc indè locis, conjuncta gregatim,
Arbore densa arbor, spontè hinc et nata videtur

Et sorfita suam stationem ; nullaque falcis
 Vulnera passa, procùl, quantùm vult, projicit umbram.

Per collem niveo candentes vellere pascunt
 Gramen oves , et luxuriant cum matribus agni ;
 Custoditque gregem , summo de vertice collis ,
 Pan ortas inter Boreali è littore pinus.

Explicat illecebras hîc rustica villa modestas ,
 Munditie insigni ; butyrum , lac molle , serumque
 Pingue levi pressum calatho , venientibus offert.
 In testudineum sarmenta sequacia dorsum
 Illic pampineo densissima vitis honore
 Porrigit , è vivo servat quam marmore Bacchus.
 Unda modò occultis rauco cum murmure currit
 Tramitibus , lato nunc limpida lucet in alveo ,
 Et vitreos flavâ latices extendit arenâ ,
 Virgineum invitans segura ad balnea coetum ;
 Et caput infesto cornu deformis , in orâ
 Admonet Actæon : « Procùl , ô procùl este , profani ! »

Regales ità diversis rationibus horti
 Ornantur ; sed frugiferum tu , more Catonis ,
 Hortulum ama , qui læta tibi det oluscula , et omne
 Pomorum genus , impensas et fœnore vincat.

Vere labor primo incipiat ; jàm semina terræ
Crede ; nihil vario sinè semine ridet in hortis.
Ergò priùs terram exerce , validisque lacertis
Alta , pede innitens , capulo tenùsingere rastra.

Sicubi vernantes geminatâ voce per agros
Insonuit volucris vesano invisâ marito ,
Si tres propitius noctes non desinit imber ,
Udâ post triduum surgunt sata semina terrâ.

Areolam sævis aversam Aquilonibus unam
Elige , sol mediâ foveat quam luce benignus :
Floribus hæc teneris dabit incunabula , rarâ
Sub tellure fimi tepidos cõplexa vapores.
Hic hieme in mediâ , fausto decepta calore
Semina turgescunt ; radiisque excitus amicis
Cauliculus micat , et florum primordia trudit.

His verò invigila : noctem vix luce cadente
Inducit vesper , lethali à frigore vitrum
Per dubios menses et densæ protegat alta
Congeries paleæ ; noctu nam sæpè tenellas
Bruma repentino necat acris vulnere plantas.
Immani stridet Boreas asperrimus irâ ,
Et « multa in tectis crepitans salit horrida grando. »

Infensam è Scythicis hiemem erupisse cavernis
Dixeris, et nivibus glacieque redire rigentem.

Frigore tùm trepidat Procne, jejunaque circum
Tecta volans, muscas rostro venatur hianti
Frustrà; et in angululis clauduntur frigore muscæ.
Illa ægrè tremulâ vacuas demissa per auras
Pennâ, jàmque cadens, zephyros incusat iniquos
Qui, miseram infido revocantes flamine, sæva
Incautam insidiis populère ad funera blandis.
Sic, nisi provideas, primo jàm in limine vitæ
Decidui heu! Stygias flores rapiantur in oras.

At flores dùm propitio sol fervidus æstu,
Et vivis tepidi recreant humoribus imbres,
Intereà et crescunt inimicæ floribus herbæ,
Hosque bonâ fraudant almæ pinguedine terræ.

Sors ità constituit: tristes inamabilis umbras
Invidia ingenio solet induxisse, novisque
Miscetur semper curis heu! fluxa voluptas.
Sic invisâ tui cunctis in partibus horti
Progenies, et aculeolis ustiva molestis
Urtica, et viridis glaciali Æthusa veneno,
Herbaque Mercurii de nomine dicta, canique

Dilectum at Floræ nunquam lætabile gramen ,
Pullulat , et teneros umbrâ suffocat alumnos ;
Et quantum avellet longis tua dextra diebus ,
Tantum , si noctis roraverit hora , resurget.

Ista sed infausto crescentia gramina foetu ,
Possumus haud ullos quæ jam convertere in usus ,
Tradere nè pigeat Vulcano. Occultus acervum
Arentem crepitans primum depascitur ignis ;
Tum densus tenues elabi fumus in auras :
Gramina mox , flammâ sursum erumpente , perusta
Concidere : at cineres effoetæ pabula terræ
Læta dabunt , priscumque instauratura vigorem.

Sunt hortis suæ opes , sunt ornamenta ; vicissim
Tempore quæque suo fidum fert planta tributum.
Jam florum in calicem , blando cum murmure læta
Sese apis insinuat ; nunc hos , nunc mobilis illos
Papilio auratis libat nitidissimus alis.
Verum præ lepido genere , innocuisque vireti
Hospitibus , turpes irrumpunt undique turmæ
Prædonum , campe , et scarabæi , et edacia , vermes ,
Agmina , plantarum partes populantia cunctas ,
Radicem et folia , et caulem , lignumque librumque.

Vix tenera è sævo recreata arbuscula morsu ,
 Intima vivaci reparavit vulnera fibrâ ,
 Ecce cicatricem infestant, et viscera rursùs
 Erodunt avidis immundi dentibus hostes.

Non aliter Tityi redivivos morsibus artus
 Immanis rostro discerpit vultur obunco ;
 Carnificisque sitis, nullo satiabilis haustu ,
 Usquè renascenti bibit usquè in corde cruorem ;
 Rimaturque vorax epulis, erratque sub alto
 Pectore ; nulla quies jecori datur immortalì.

Quid juvat insidias narrare, dolosque, levesque
 Reticulorum artes, quibus insectère minorum
 Agmina monstrorum? Nobis namque ista volucres
 Arcebunt: Frigilla procax; et Loxia rubro
 Pectore; subviridisque nitenti Loxia plumâ;
 Et nigram insignis frontem Parus, atque modestum
 Dulcisono exornans cantu Philomela colorem.
 Omnes assiduo circùm dumeta volatu
 Venantur, nidisque ferunt lætantibus escam.

Sin antiqua tuis etiàm nunc exstat in agris
 Arx, alto circùm quæ vertice desuper arva
 Prospiciat; magnum talpis et agrestibus indè

Muribus exitium. Noctes vigil indè diesque
Alituum genus, et corvi crepitantibus alis
Præcipites, opicis expurgant furibus hortos.

Ergò tibi alituum placeat genus omne; sinè illis
Nec tàm graminei gelidis in vallibus amnes,
Nec tàm mobilibus viridantia messibus arva,
Nec tàm speluncæ placeant, nemorumque latebræ.
Alituum ludis et cantibus omnia rident;
Illi hortos ornant; si quem formosa virentes
Nidum inter ramos arbuscula sustinet, olli
Delicias dominorum omnes hæerere fatentur.

Aucupis infandas odi immiserabilis artes
Qui teneram matri sobolem dextrâ asper avarâ
Eripit. Ah! potiùs nostris adolescere in umbris,
Ruraque concentu liceat recreare canoro!
Nec vel inaurato captivos carcere claude;
Semper enim desiderio sit et aeris ora
Liberior, patriumque nemus, dumetaque nota,
Dulce sònare melos ubi, et arridere voluptas.

Argutâ volucrum voce exstimulante, cubili
Illicò surgit amans plantarum, urbemque relinquit,
Et matutinum rorem inter et humida ruris.

Gramina , magnificas immenso lustrat in horto
 Mirabundus opes. Quantùm exoriente colorum
 Se sole effundit , se quantùm effundit odorum !
 Qualis humi sese circùm undique pandit imago !
 Collibus in mediis micat auro primula veris ;
 Pingit se rivo acclinis narcissus ad undam ;
 Cespite et in viridi , quo sese abscondere gaudet ,
 Prodit odor violam suavissimus. Ille profundas
 Sylvarum latebras subit indefessus , et alta
 Saxorum audaci conscendit culmina gressu ,
 Quas oculos vulgi celat natura , salubres
 Vestigans plantas ; pretioso donec onustus
 Fasce , domum læto festinans corde reuertit.

Sæpiùs hunc agili sequitur pede multa bonorum
 Turba adolescentùm , doctrinæ fervida amore.
 Ardua clivorum scandunt , crebrosque vicissim
 Scrutantur dumos studioso lumine. Si quis
 Protulit ignotam quærentibus angulus herbam ,
 Ilicet affertur docto monstranda magistro.
 Hic plantæ nomen , turbâ admirante , repertæ
 Edocet , atque habitus , et quo det sidere flores ,
 Et quibus illa locis soleat sibi condere sedem.

Huic , vos , ô pueri , studio indulgete ; benignâ

Flora manu vobis sua munera euntibus offert ;
 Fas opibus naturæ uti ; sed , credite , abuti
 Nè libeat , neque sylvestres offendere Divos.
 His etiam virgulta placent inculta ; remotis
 Sæpè locis Nymphas et , agrestia numina , Faunos
 Sylvanosque ferunt , lunâ illucente , choreas
 Exercere , novis redimitos tempora sertis.
 Hi læta arcanis nemora et deserta locorum
 Exornant studiis ; horum clamore jocantùm
 Sylvæ et saxa sonant , nostræque per ardua vocis
 Antra repercussæ geminata resultat imago.

Ipse quoque , à teneris , naturæ accensus amore ,
 Sylvarum quærebam umbras placidosque recessus.
 Non mihi Versalicas mos sæpè invisere pompas ,
 Verùm Senartî nemora inter opaca silentis
 Totâ errare die , calidoque Abrontis in agro ;
 Et mihi ridebant , præter loca cætera , Fontis
 Bellaquei merito quam dicunt nomine sylvam ,
 Illaque ubi Oësi sese adjicit Auxona lymphis.

O mihi quanta tuo spatianti in rure , Modunum ,
 Gaudia , florigeris quum sese in collibus Ophrys
 Obtulit illa , levi similis volitantibus alâ !

Florem credideris volucrem , jàm caule relicto
 Velle per aërios celeri fugere impete tractus .

Si quis ab extremis talem alta per æquora plantam
 Finibus attulerit , quantùm omnes ista tuendo
 Suspensos teneat ! nostri sed plurima frustra
 Admiranda ferunt , et neglectissima , saltus :
 Hos pedibus calcat venantùm turba profanis ,
 Latratuque canum turbat sonituque tubarum ,
 Et lignatorum populatur acerba bipennis .

Mecum ô blanda veni , dilecti ruris , Elîsa ,
 Deliciæ , placidæ donis ornata Minervæ ,
 Casta veni conjux ; roseâ jàm candida Eoum
 Luce Aurora polum spargit , nitidusqûe rubenti
 Sidere mox Phœbus totum illustrabit Olympum .
 Nunc licet ambobus rorantes ire per agros ,
 Incertas Zephyrus plantas ubi flamine molli
 Demulcens , auris , tam suaves miscet odores
 Quàm pia vota tuo quæ corde ad Numina surgunt .

Hic ubi florentùm candent capita alta pirorum ,
 Obscurum cernis clivoso in tramite tectum ?
 Hic bonus hesterno tardatus vulnere reptat

Agricola, errantem qui, quum dumeta per alta
Capreolum insequitur, se saxo illisit acuto.

Cui si quid valeat sævum lenire dolorem
Quæramus. Tua, jàm dicto obsequiosa parentis,
Filiola in manibus teneris, pia dona, salubres
Saniculæ flores, Centaurique attulit herbam.

Hæc adhibere ægro properemus : amica dolenti
Auxilia et placidæ dare nos solatia frontis
Quàm juvat ! O si me solum unquàm tristis, ut illum,
Fortè dolor cruciet, quàm te mihi, Elisa, videre
Dulce sit et gratum ! miseris succurrere quantas
Delicias ferat, ignavo non pectore sentit
Quem turpi mollis constringit inertia vincolo.
Nullius iste malis ullâ valet arte mederi :
Sed miseros inter jacet ipse miserrimus ; ægra
Usquè fatigato patitur fastidia corde.

Nequicquàm rident redivivis floribus agri,
Ditibus alma Ceres frustra flavescit aristas,
Pampineos et ovat per colles turba Lyæi,
Hibernisque riget natura severior umbris ;
Vix unquàm iste oculo naturam spectat inertem
Infelix ! Diro velutî nascentia ferro

Lumina crudelis rupisset dextra, silentis
Obscuro tempus vitæ trahit omne veterno.

Nunc veris geminantur opes crescentis; adultam
Naturæ nunc vis acuit divina juventam.
Omnia nunc fervent; viridanti tegmine quercus
Projiciunt campis seram lætantibus umbram.
Liquitur in rores aër fœcundus, et imâ
Sub tellure omnes tractus subit utilis humor.
Exundant liquido nitidissima germina succo;
Vallibus et sylvis miri effunduntur odores;
Optato allecti recreantur frigore sensus;
Et jam cuncta novâ gaudent animantia vitâ.

Sollicitâ volucres operosa cubilia curâ
Ædificant; ab equo si quis pilus, inter acutos
Si qua rubos cadit ex oyibus tenuissima lana,
Hæc ipsæ ore ferunt, miram intexenda per artem.
Nàm quis blanditias, ludosque, et ficta fugarum,
Ardentesque animos, dulcesque enarret amores?
Nonnè vides, Veneris quàm fervidus æstuet igni
Passer, et assiduo sociam circùm impete sese
Exagitet? Nec ei, simul atque potitus amorum est,
Friget amor; sed deliciis velut usquè renascens
Ingeminatur, amorque ex ipso crescit amore.

Ecce tuis, Puer Idaliæ, novaserta coronis
Adduntur; tibi et in plantas quoque parta potestas.
Suspiciosi animi si curam exemeris ægram,
Cætera, qui nobis, amor est et floribus idem.

O qui læta Papho das jura, Cnidoque, Cytherisque,
Inò per immensum regnas validissimus orbem,
Adsis, ô formose Deus, tua dona canenti.

Candida purpureis surgunt tentoria velis;
Hic thalamos parat alma Venus lætosque hymenæos.
Solo agitata prius Zephyrorum flamine; motus
Nunc alios planta edidicit, manifesta que blandi
Signa dat ardoris: nova per commercia multos
Inter se videas nutare, dare oscula flores,
Inque vicem arridere, pari et se innectere amore.
Si se fortè dies obscurat, opaca que coelum
Obducit nubes, subito commota pavore
Marcescunt folia, et rami, radiique, calixque;
Clausa procellosis tentoria cladibus obstant,
Dulce et conjugium placidas differtur in horas.

Stat generi mos cuique suus. Sæpissimè in uno
Fœmina masque toro socialia fœdera servant;

Sepositis alii thalamis, ut cuncta salicta,
Diversum ostendunt diverso in stipite sexum.

Solis ubi reditus radianti vellere signans
Luxuriantem Ariès cum vere reducit amorem;
Plurima tùm vacuum trans æthera semina mittit;
Conjugis in gremium viridantis masculus; et si
Lata palus interjaceat, tamen intima nectunt
Vincula conjuncti Zephyris famulantibus ambo.

Spumantis Rhodani sub rauca sonantibus undis,
Per menses bis quinque, genus mirabile plantæ
Immersum latet; at Veneris redeunte solutus
Tempore consurgit caulis, lucemque revisit.
Immoti antè mares velut imo in carcere, ruptis
Tùm vinclis, ad heram denso omnes agmine nare.
Festivos inter festiva per æquora cœtus
Solemni dicas Hymenæum incedere pompâ.
Tempora sed Veneris postquàm effluxêre, recedit
Planta reducta sinus, iterùmque immensa profundo
Incubat, et felix adolescit flumine semen.

Haud procùl extremi glacialibus axis ab oris,
Immatura breves horrendo deprimit æstus

Bruma gelu, informes nec dat pubescere fruges.
Morum non constans illic natura suorum
Educit rupto viventem stigmatè plantam,
Quæ modò terræ hærens, properoque excreta vigore,
Par ipsi assurgit non longo tempore matri.

Nobis ipsa quidem pactorum conscia amorum
Præbet propitias nox opportuna tenebras;
At manifesta suo florum connubia Phœbus
Lumine collustrat. Simùl ad candentia cœli
Ostia constantes oculis vigilantibus Horæ
Solis equos junxêre, novâque cacumina luce
Fulserunt adversa; Tribus pleræque micantes
Plantarum Auroram festivâ in veste salutant,
Dulciaque exercent connubia, cuncta volucrum
Agmina dùm lætis permulcent cantibus auras.

Tùm Veneri indulgent aliæ quum fervida summos
Rore exhalato terra undique colligit æstus.
Vespere sed nitidam veniente obnubere frontem
Horâ quæque suâ, et solitos admittere somnos.
Externo flores oriundi è littore pauci
Declinare solent nostris à lumine in hortis,

Nobiliumque instar dominarum (regia quondam
 Plebeios mores quas temnere suaserat aula)
 Nocturnas vigilare vices, dormire diurnas.
 Scilicet adversis procùl in regionibus, undè
 Ad nostras olim extractos adveximus oras,
 Lux oritur, nostro quum sol decedit ab axe;
 Moribus et patriis nostro quoque fidus in orbe
 Semper eadem horâ flos et mense hiscit eodem.
 Non aliter miseros fractâ rate, si qua recepit
 Terra ignota; ægrè collectis tristibus illi
 Reliquiis, patrios alieno in littore servant,
 Longinqui exsili solamina dulcia, mores.

Sed nova jàm videas miracula. Mutua aventes
 Per tenuem exercent volucrem commercia flores.
 Conjuge si vir abest, fato si neuter iniquo
 Intervalla nequit superare; ad utrumque vicissim
 Ecce apis optatum vehit officiosa tributum.

Hoc illis nos auxilium dare possumus ipsi:
 Ardenti in Lybiâ, raros ubi vertice pronò
 Plurima adulta mares arcessere Palma videtur,
 Unius avulsos florenti è stipite thyrsos

Providus in Palinas dextrâ quatit Afer amicâ ;
Et tali natos hymenæo carpere foetus
Exsultat sator , autumnô loca nota revisens.

At me læta diù tenuerunt gaudia amorum ,
Debeor et reliquis quoque tempestatibus anni.

EXPLICIT BOTANICÔN LIBER PRIMUS.

BOTANICON^A

LIBER SECUNDUS.

TERRARUM immensum fecundis ignibus orbem
Qui fovet irradians, Geminorum lucida Phœbus
Sidera transgressus, summi petit ardua cœli.
Huic tempestates, variis in vestibus, altis
Nubibus invectæ, currum comitantur; et illo
Dante, vicissim orbi vernantia gramina, flores,
Arvorum et foetus; et vitea pocula fundunt,
Utilia et gravibus concussa tonitrua nimbis,
Undè fit uberior tellus et purior aër.

Nunc vultu AEstatem compellans ipse sereno,
Eia age, Natarum, dixit, primæva mearum,
Fas mecum tibi flammigero considerare curru;
Pars tibi magna meæ sit vis, sit pars et honorum;
Surgentem exultans cœlo te sentiat orbis;
Jàm verò immanes, ô Nata, resolve pruinas
Montibus in summis, radios ubi tristis inanes
Spernit hyems; et hyperboreum devolve per æquor
Cæruleas denso concretas frigore moles;

Pulsus et à Scythicis australes fluctus ad oras ,
 Emanasse tuo mare et intumuisse calore
 Inclamet ; sua crescere aquis animantia et auris ,
 Nata , jube ; culicum scateant hinc indè paludes
 Agminibus , strepitent que examina mille per herbas ,
 Et sua quemque adeò teneant animalcula florem .
 Te quoque dante , altà sub terrà effulgeat aurum ;
 Ignivomusque tuâ splendescat luce pyropus .
 Dona etiàm potiora ægris mortalibus adde :
 Infima quas virides cernis fluitare per arva ,
 Æstu propitio da maturescere aristas ;
 Quæque inopis miserata Ceres tutamina vitæ
 Excolere edocuit , tu da flavescere farra .

Sic ait. Illa sui præcepta facessere patris
 Nobilibus properat fatis lætata ; per auras
 Et per humum , fluvii in morem , diffunditur æstus .
 Qui certè haud nocuus , sed priscis commodus arvis
 Spontè ubi nunc etiàm Natura operatur , ubi ingens
 Gramen , et alta filix , et opaco tegmine muscus
 Almæ defendunt telluris summa , nec ullos
 Transmittunt radios , nisi ut æstuet utilis humor ;
 At per aperta locorum ubi cultu industria victrix
 Vertumno solet et Pomonæ imponere leges ,

Non mora longa , illo tellus exusta calore
 Florum infelicem marcentùm amittit honorem ,
 Exantlare novos semper nisi sedulus imbres ,
 Quotidiana avidis infundás pocula plantis.

Vos igitùr placido lætos quæ numine fontes
 Ducitis et rivos , nobis felicia aquarum ,
 Naiades , urnis effundite munera plenis.

Felix cui madidæ sinuoso è fornice rupis ,
 Usque susurranti scaturit fons limpidus undâ !
 Fluminibus pompa est major , sed sæpè viretum
 Testatur quanto vicinia tanta periclo.

Ne riguos terræ latices infunde , perustam
 Quùm summo indurat sol ardentissimus astro ;
 Tuncenim inanis abit , ne chumum ipsa refrigerat unda ;
 Imò sitim irritat fragrantem , altasque volucris
 Ut vapor , ut fumus levis , evanescit in auras.
 Non alitèr festis quùm thura sabæa diebus
 Ante aras ignem tetigère , repentè coruscam
 Ad cameram sese fragrantia nubila tollunt.

Quùm rapidi eoâ , prænuntia solis , ab orâ
 Consurgens , aperit roseos Aurora colores ;

Seu magis , Hesperium Veneris quàm sidus amicas
Post strepitus umbras atque otia læta reducit ;
Tùm demùm tellus , diuturno exempta calore ,
Blanda salutaris deposcit munera lymphæ.
Tùm etiàm , quàm sera dies deferbuit , æstu
Fessæ , deformes , et prono vertice , plantæ
Languent ; sed riguos ubi potavère liquores ,
Redditur effoetis nova vita , iterùm que virentes
Attollunt redeunte caput sublime vigore.

Omnia jàm lymphis recreata. Bibère vicissim
Et longo traxère haustu data pocula plantæ.
Occiduis dùm sol etiam nunc luce cadentes
Extremâ tenebras inspergit , rursus amicis .
Tempus hero varias oculis invisere alumnas.
Tùm etenim suaves iterùm exhalantur odores ,
Tùm buxos inter virides coma gemmea florum
Effulget , felix et ubique arridet imago.

Cras et ocellorum , cras et rubicunda rosarum
Germina certa dabunt venientis signa decoris ;
Arbor et Armeniæ , Cerasuntis et arbor opimos
Certatim hesterno tribuent pro munere fructus ;
Atque tui , totis æstatis mensibus , horti

Perpetuo lætos effundent ubere fœtus ;
 Terrarum similes summo sole usque calentûm ,
 Divēs inexhaustis ubi semper et ubere et æstu
 Gleba voluptates immenso parturit orbi.

Illic , in campis nigricantibus , atque per alta
 Sylvarum , Flora exurgit procerior ; oras
 Arboribus tegit immensis Natura , caduci
 Damnum ævi quæ despiciunt tumidasque procellas.

Ingenti similis , densissima Seïba , turri ,
 Circuitu vasto centum quæ jugera inumbrat ,
 Lata super sylvas attollit brachia , et ipso
 Suspensam extendit sublimis in aëre sylvam .
 Tota novis quotiès Terra est habitata colonis ,
 Splendida quot miserâ ceciderunt regna ruinâ ,
 Ex quo monstrum ingens , humiles natum inter ericas ,
 Ardua longævum caput inter sidera librat !

Illic perpetuo splendentes munere Phoebi ,
 Nobilibus plantæ excellunt virtutibus : omnes
 Delicias superans Arabum faba , divite succo
 Excitat ingenium , permesside labor undâ .

Parte aliâ , rubro sese arbor cortice vestit ,

Qui mihi si trépidis febris furit horrida membris,
Præsenti expellit miserum medicamine morbum.

Ad virgulta alibì siliquas appendit odoras
Subrepens, blandos vanilla datura sapes.
Saltibus ipsa suis Amboïna læta superbit;
Nostraque Bandæis nucibus conyivia fervent.

Conspicnâ insignis formâ florumque nitore,
Virginei sensus imitatur planta pudoris:
Quam si fors digitus tetigit levis, illa repentè
Tota tremit, caput et replicatis frondibus abdit,
Et ramos in se retrahit curvata dolentes.

Miramur tenues queis circùm tecta vorandas
Exilis muscas venatur aranea, casses;
Ipsa Dioneæ jàm cedit aranea plantæ:
Hujus enim in mediâ folia insidiosa palude
Nectareo sævos abdunt sub melle dolones;
Quin etiàm occulto malefida armatur elastro,
Quod simul ac tetigit jejuna proboscide musca,
Muscipula obstruitur; confossaque utrinque, fremensque
Occidit infelix geminato vulnere præda.

Sævo avertamus moerentia lumina flore.
 Candida nyctantum capita effulsère; rubentem
 Aureus illustrat rutilans Amaryllida pulvis;
 Grandibus encarpis sese induit *Æschinomene*;
 Vincaque protrudit roseas viridissima gemmas.

Densa opportunæ Tamarini lætus in umbrâ,
 Immensò amplector prospectu opulenta locorum,
 Spinosis ubi Cactus alit non sponte lacertis
 Ostrea, purpureos non sponte datura colores;
 Pendet ubi fluitans Viburnum in rupibus altis;
 Maturis ubi jam pomis se Punica malus
 Vestit; ubi. . . . Non cuncta queo discernere visu.

O flores tam læti, ô tam felicia poma,
 Quot populorum animo stragem revocatis acerbam;
 Innocuo quotiès, ô fata immania! avarus
 Tam dulces ripas fœdavit sanguine miles!
 O mihi si qua procùl nostris incognita nautis
 Insula se reseret, vallem ostendatque beatam
 Quò nunquàm impietas Europæ invaserit! Ecce
 Audior; ecce nemus circum sublime vaganti
 Fragrantem ambrosiis protendit odoribus umbram.

Uno è fonte duo , velut unâ è matre gemelli ,
Desiliant vitrei prata intèr florida rivi ;
Sub Myrthis Frigilla melos Amadiva canorum
Fundit , et excelsæ sub Chamæropis opacâ
Fronde micat rutili volucrum genus omne coloris ;
Grande , Macaotes , pennis radiantibus agmen ,
Splendida ceù nubes , Auris nemora alta relictis
Implevit ; pars ore Cocos explorat adunco
Si maturuerint ; summis pars altera in herbis
Formosas est Bromelias , formosior ipsa .

Illic innumeri , Florum inter millia , nidi ,
Auræ vitalis fervorè fovetur amico ;
Undique commoti secùs hospita littora ponti
Lento ægrè adrepat testudo plurima gressu .

Dilectæ Thetidi volucres , ubi Vesper olympto
Emicat , Oceani deserta immensa relinquunt ,
Summaque demissâ libantes littora pennâ ,
Arboreos repetunt magno clamore recessus .

His tamèn ipsa locis densâ caligine nunquàm
Nox lucem obscurat : simul ac enim ab æthere in undas

Sol caput abscondit , radianti plurima flammâ
Undique planta ardet , mediisque elucet in umbris.

Tunc Malorum inter nemus aurea poma ferentùm ,
Luciferos agitant culicum mille agmina gyros ,
Et rapida excussis jaculantur fulgura pennis ,
Scintillasque procùl vibrat folium omne coruscas.
Ludo intermisso , redeunt cum nocte tenebræ ;
Lascivoque iterùm volitante examine , lætas
Concipiunt iterùm nemora irradiantia flammâs.

Sed neque nativo splendentes lumine noctes ,
Nec dites Asiæ campi , Peruæve fodinæ ,
Laude tibi certent , ô Gallia fertilis. Ipsam
Ægyptum tu vincis , ubi tam læta quotannis
Triplex arva seges Nilo irrorante coronat.

Ipsa etiàm regum domitrix , urbs martia nunquàm
Marte tuo æquavit partas , ô Gallia , lauros.
Nunquàm sequanicas dùm vere puella per oras
Pascit oves , crocodili atras exhorruit artes ;
Nec nemora imprudens tua dùm venator oberrat ,
Immanem aspexit trepidusque expalluit anguem ,
Qui trabis immensæ similis latet inter ericas ,

Atque avido assurgens reserat cava guttura rictu.
Luxuriat pecus omne tuis in vallibus, uva
Exquisita tuos per colles pendet, apricis
Aureus in Rhodani ripis fluit humor oliui,
Grandia flava Ceres tibi frugibus horrea rumpit,
Jungit equos generosa tuos ad prœlia Mavors,
Et procul alta tuis maria intremuère carinis.

Nobilium quàm multa geris monumenta virorum!
Meldæus magno assurgens tonat ore sacerdos,
Immensum è tenebris Carthesius expedit orbem,
Ingenium eximias nostrum excoluère per artes
Racinius, Pascal, Cornelius, ac Bolæus,
Burdigalus legum reserans oracula Præses,
Cunctaque naturæ pandens miracula Buffon;
Vosque adeò quibus alta leves ad culmina Pindi
Gratiæ iter fecère, Chorumque venusta decentem
Sevigne inducit, cui candida epistola dextrâ.

Me juvat heroas, veterum decora alta videre
Seclorum: hic nostris inhiantes Malleus oris
Contundit Mauros, Carolus centum ille subegit
Et centum valido textit tutamine Reges,
Nec patrias unquàm leges aut foedera temsit.

Guesclinius juxtà Reges virtute supremâ
 Eminent , integrâque fide Bayardus , et isti
 Tu propior Catinæ ævo , sapiensque Torinnî.

O Deus , immensum justo moderamine mundum
 Qui regis , hanc tandèm placato lumine gentem
 Aspice , quæ miseris tot casibus acta , nefandos
 Ingemit errores , et , avito reddita sceptro
 Clementem memori Regem veneratur amore :
 Optatâ cum pace , Deus , de sedibus altis
 Virtutum nobis agmen demitte decorum ;
 Mitte et Amicitiam , quâ non mortalibus ægris
 Dulcius ullum unquàm munus , Deus , ipse dedisti ;
 Lux tua consiliis præfulgeat , atque fideles
 Recta magistratus ad verum semita ducat ;
 Da nostri te digna canant mansuraque vates ;
 Et nostri tua percipiant miracula Docti ;
 Virginibus tenerum nostris infunde pudorem ,
 Et puros animi sensus , castosque lepores ;
 Concordi benè nupta viro , placidissima conjux
 Ornamenta probos sibi amet pulcherrima natos ;
 Uberibus semper nostros da messibus agros ,
 Da semper colles tumidis gaudere racemis ;

Atque utinàm ille tuæ sol majestatis imago
Hâc possit Patriâ nil unquàm visere majus.

Nunc saltus iterùm et sylvas subeamus opacas,
Findit hiulca æstu dùm sol rapidissimus arva,
Nec nisi per sylvas spatiis reperitur amœnis
Frigus, et herbarum, zephyri cum flamine, odores.

Armeriam staticen juxtâ cistosque coruscas
Cæruleâ viridis Veronica surgit aristâ;
Resinosa suo se Chamæpithis odore
Imas ad pinus prodit; lactentia acerba
Brachia protendit viridanti Euphorbia foetu;
Emicat inculti suavissima gemma Dianthi;
Incultasque rubent benè olentia fraga per herbas.

Ut benè moratâ nos vivimus urbe, silentes
Sic Plantæ inter se variis in saltibus. Ultrò
Ad commune bonum conspirat quisque, tuentur
Infirmos validi; patronorumque quotannis
Ritè caput memores exornant flore clientes.

Asper acuta rubus protendens spicula, fidi

Nocte dieque vices agitat custodis, et acres
 A plantis morsus pecudum nascentibus arcet.
 Mille alii frutices, examen amabile, læto
 Dant faciles foetu baccasque nucesque drupasque.

Soles post aliquos hùc undique rustica pubes
 Certatim studiis alacris ferventibus ibit ;
 Et croceas viridi nuculas è termite pastor
 Demittens , animo dabit exultante puellis.

Interea celsos tollunt ad sidera ramos
 Quercus, et Ornus Acerque, et vertice Fraxinus alto.
 Quarum nonnullis sulcârunt fulmina frontem,
 Ast aliæ antiquam fatis felicibus umbram
 Extendunt, nullo nec læsæ vulnere regnant,
 Propitiumque sibi divûm testantur amorem.

Illarum suprema inter fastigia nidum
 AEdificat longè rivali corvus ab omni.
 Arboreis verò foliis errantia nunquàm
 Agmina dinumeres animantùm. Scilicet imâ
 Ab radice ubi serpit iners Hypnum inter arenas,
 Ad rami extremum superis qui diffugit auris,
 Vivas mille atomos enutrit rimula quæque,

Nodum et quemque habitat plebecula plurima , primo
Vespere quæ vitam claudet , manè orta , senilem.

Dùm lux alma datur , vitales mittit in altum
Sylva auras, vegetantem animam queis ducimus omnes;
Arborum enim fibris radices acribus ima
Telluris penitùs subeunt , laticesque profundos
Exsugunt , nubes qui deindè feruntur in altas ,
Montanis lacubus ne linquat Oreadas unda ,
Lætaque ut innumeris humescat fontibus arva.

Magnifici ô fluviique lacusque et stagna quieta ,
O vestros mihi thesauros aperire virentes
O utinàm liceat, madidosque subire recessus ,
Ponit ubi ìmbellis placidum querquedula nidum ;
Et vestris ortos latebris discernere juncos ,
Squammosæque humiles hortos cognoscere gentis !

Florentes intèr felici gramine colles
Consistamus , ubi longo sanmauria prata
Circuitu illabens lætissima Matriona lambit.
Illic immuneræ salices pendentibus undas
Occultant , rectis vel tangunt sidera ramis.
Magnificus , salicùm folia inter glanca , Cerambix
Umbrosas roseo ripas inspergit odore.

Surgentes vitreas parte ex utrâque per undas
 Nymphææ latis fluviale tapetibus æquor
 Insternunt ; flore Erigeron flavente , rubensque
 Desertas hinc indè tegit Salicaria ripas.
 Tuque ô candentes niveo , Convolvule , flore
 Urceolos crescendo rubos appendis ad omnes ,
 Omniaque innumerâ vacua intervalla coronâ
 Intexens , variis das vincula mollia plantis.

A villâ procûl haud nunquàm mihi manè vaganti
 Se lacus incultos per montes objicit , omnem
 Cui tegit humiferis tenebrosa vaporibus oram
 Bruma ; sed hos postquàm radiis penetravit acutis
 Phœbus , in aërios consurgunt undique tractus ,
 Jamque lacus lucere , levesque evadere in auras
 Et spectrorum instâr per sylvas ire vapores.

Splendida tùm mihi se circùm undique pandit imago :
 Rupibus impositæ rupes in margine aquarum
 E rimis numerosa altis virgulta sub auras
 Exertant , viridisque cubilia mollia musci
 Mollis hyperboreæ non vincit pluma volucris.
 Spinosa sub aquâ levis ambulat arcula trapæ ;
 AEolio si quis ventorum elapsus ab antro

Seditiosa lacûs miscet vada , plurimus imam
Ad ripam ante pedes fructus mihi pellitur æstu.

Sic fontes intèr vitreos plantasque salubres
Doctrinæ studio versari sedulus Atys
Gaudebat , profugæque vigil pretiosa juventæ
Lucro apponebat festinâ tempora curâ.
Bis denos ætas vixdùm compleverat annos ,
Finitimis circùm ille locis jàm noverat omnes
Plantarum species ; nec eum unquàm fallere euntem
Subtus aquâ trepidæ poterant resonante paludes ,
Ardua præcipiti nec pendens culmine collis.
Plantarum ille habitus oculo observabat acuto ,
Et quod sit cuique ingenium , quo denique more
Quæque adolescat ; ubi verò aspirante Favoni
Molli aurâ nonnulla sinus aperire feraces
Cœperat , ipse loco nascentem carpere florem
Et chartâ insertum duplici exsiccare , peritus
Naturæ formam et proprios servare colôres.

Sic Atys. Studio sed et illi insignis eodem
Concordique fuit dilecta Lucilia amore.
Cui decus egregium formæ excellentis , at ipsâ
Formâ animus longè fuit excellentior. Uno

Rure utrumque tenet Morrencia Vallis, ibidèm
 Jàm vinclo dulci conjungere utrumque parentes
 Unanimique ipsis Hymenæus Amorque parabant.

Anno quoque diem natalem virginis illic
 Festivis celebrare choris ludoque solebant ;
 Tunc ludi mutare locum , sylvæque virentis
 Frondosâ festum statuunt agitare sub umbrâ.
 Jussus amans ornare locum , proficiscitur ardens ;
 Consiliis tenerum variis depascit amorem,
 Detrahit inceptis , addit , mutatque vicissim.
 In sylvâ arboribus vacuum patet , atque per umbram
 Circumfusam hilari spatium penetrabile luci ;
 Hic ludit zephirum blandissima turba ; dieque
 Vel mediâ nitet , auroræ ceu frigore , gramen.
 Ipse altos circum ramos inflectit in arcus ,
 Lætaque festivis intexit vincula sertis.
 Hæc subter , viridante torum de cespite fingit ,
 Dilectumque sibi , nivea inter lilia , nomen
 Inscrit , faciliq̄ fluentiâ carmina venâ ,
 Facundo nunquam cunctantia carmina amori.
 Tunc opere ex votis perfecto , crastina lætus
 Gaudia prælibat : quâ mente puella sub arcus
 Ingressura , genas quo perfusura pudore ,
 Addita quum notâ dextrâ ornamenta videbit.

Involvunt sylvam tenebræ ; tonitrusque tumultus
 Quo dudùm reboant longinqua cacumina , multo
 Nunc sonitu propiùs , magnoque fragore minatur.
 Et salve , Atys ait , felix ô sylva ; beatos
 Cras subitura tuos dilecta Luciliã ramos.
~~Illius~~[†] ergò truces ventos tumidasque procellas
 Amoveat procul et blandis Amor advolet alis ;
 Et nullo doleat commota Lucilia casu !

Has dùm voce preces effundit supplice , nubem
 Rupit et æthereus misèri latus abscidit ignis.

Se postquàm rutilo sol aureus extulit ortu ,
 Continuò celeres alacri de rure puellæ ,
 Ornatae nitidos cyanisque rosisque capillos ,
 Vimineis cererem lectam caseosque recentes
 Imponunt calathis , cerasorum et dona suarum ,
 Omnia nam cerasis arva illa seruntur opimis.

Ad viridem in sylvâ lætissima ducitur arcum ,
 Haud nempè horrendi præsaga Lucilia fati.
 Festivos modulando sonos ad limina nota
 Deveniunt ; ipsa ingreditur ; verùm arida subter
 Virgulta exanguis deformem aspexit Amantem

† Hinc pius - - - - -

Vultu , incumbentem semiusto pectora trunco.
 Te-ne, ait, Atys! Et ægra, amens, præcepsque dolore
 Labitur, exanimisque, ipsique simillima morti.

Suscipiunt miseram sociæ, flentesque gravatum
 Sustentare caput, mutosque levare dolores
 Conantur, gelidamque invisâ abducere sylvâ.

Per menses octo, ingenti deperdita luctu,
 Amissum infelix videt usque, usque audit Amantem;
 Nec sociarum unquàm, nec vocem audire parentum;
 Pectore sed tacito gerere immedicabile vulnus.

Quas modò dilectas studio dulci ipsa fovebat,
 Non valuère hiemis Plantæ tolerare pruinas;
 Disperière omnes. Crudeli ipsa ante senectam
 Tabe peresa, diem modò erat subitura supremum.

Advenit ecce puer, flendò qui multa, parenti
 Ægrotæ flores poscit miserabilis aptos
 Qui celeri valeant morbum exegisse medelâ.
 His ad se meminit revocata Lucilia Amantem
 Heu! miseros nunquàm non exaudire vocantes.
 Tunc afflicta gravi sustollens membra dolore,
 Conatur pede non firmo se ferre per agros.

Aureus eois consurgens Phœbus ab undis
 Luce renascenti colles spargebat ; amico
 Experrectæ omnes paulatim sidere plantæ
 Udum efferre caput , floresque aperire coruscos.
 Purior ambrosiis spirabat odoribus aër.
 Froudosis micat è latebris genus omne volucrum ;
 Hæ per aperta petunt nidis vocitantibus escam ;
 Illæ , dulcisono dumeta per obvia cantu ,
 Dulcia jucundi modulantur gaudia amoris.
 Lætantes audit gemebunda Lucilia , at ipsâ
 Parva legente altæ miscetur salvia rutæ.
 Hæc etiã coquit ipsa redux , ægræque salubrem
 Dat , triduo quâ tetra lues fugit acta , medelam.

Officio jam tum generosa puella benigno
 Mœrorem solata , Atymque imitata , virentes
 Per campos errare , bonasque excerpere amabat
 Queis , ut et ipse , inopi quiret succurrere , plantas.

Vos ergò per agros ite , ô quibus aspera menti
 Tædia , vosque artis studium quibus acre medendi ,
 O Amythaonii , juvenes , Chirontis alumni ,
 Ite : hominum tristes miserantia Numina morbos ,
 Pollentes plantas ad quemque dedêre levandum.

Omninò tria constituunt primordia plantas :
 Oxygenum , Hydrogenumque , et nigro carbo colore
 Hæc almæ diversa togam primordia terræ
 Pictorum variis florum ornavère corollis ;
 Diversas et opes , ut cujusque indiget usus ,
 Diversis gênera aptando rêgionibus , aptant.

Importûna senem si quandò tussis anhelum
 Spasmatibus crebris quatit , humectante syropo
 Permulcens violæ sedat præcordia succus.
 Febrili si fors plaga arserit aspera flammâ ,
 Lilia densa levant coctis radicibus æstum.

Aspice ut ad Trojam dejectis vulnere Atridis
 Dictamnnum medicâ fert callidus arte Machaon ;
 Et , mora nulla , *imo stetit omnis vulnere sanguis* ,
Excidit et docilis , nullo cogente , sagitta.

Divitibus dulces admota papavera in usus :
 Quem juvat angusto sapientûm insistere tecto ,
 Nempè superba levi somnus penetralia pennâ
 Quùm fugeret , cruciatur ubi anxia cura sub auro ,
 (Quid non divitiæ possunt !) nova planta feraces
 Usurpat sulcos , sensim et lactentia fundit
 Pocula , pacaes Morphei imitantia succos.

Sicubi Sparta fuit , dictæque à Pallade Athenæ ,
 iuxta Argos veteres , Agamemnoniasque Mycenæ ,
 candida fragranti sese rosa tollit odore ,
 nobilibus quondam , per se nunc nobilis , arvis :
 hujus Reginis humor servatus in auro
 lectareos vincit latices , quibus ipsa deorum
 cœlestes quondam mensas regio illa beavit.

Dudum per sylvas et quæsivêre per agros
 si qua levare gravem possint medicamina amorem ,
 Quippè aliquas rati succis felicibus herbas
 Aegris posse animis optatam afferre quietem ,
 Emollire alium rigidâ asperitate superbum ,
 Et revocare levem pristina in vincula amantem.
 Frustrâ. Solis enim doctissima filia Circe ,
 Vertere naturæ potuit quæ carmine leges ,
 Inque feras jucundo homines mutare veneno ;
 Et quæ , Thessalici succensa herois amore ,
 Impia sopivit patrios Medea dracones ,
 Infidum nunquam valuêre reducere amantem.

Quæ desunt , ne nos dotes quæramus in herbis.
 Numquis eas numerare queat quibus infima abundant
 Herbarum genera ipsa ? Humili propagine muscus

Lapponas fovet et Lapponum dulcia cervis
 Pabula dat , nidosque avibus , cunasque sciuris.
 Ipsi etiàm musco debentur mille colores ,
 Splendidaque innocuæ spectacula in aëre flammæ.
 Humida si densi viget usquàm copia musci ,
 Illic sub terrâ vitrei latet unda fluenti.
 Mōtib. inspersus summis et collibus , arvi
 Labentis tenui reparat radice ruinas ;
 Olli namque hærent pulviscula , rudera , arenæ ,
 Arida quæ tumidæ verrendo rura procellæ
 Circùm altos rapido sustollunt turbine montes.
 Per loca saxorum cava , per latera ipsa , retentis
 Ruderibus , Boreæ victricia germina aluntur.
 Plurima ubique virent , nascentes undique sylvæ
 Humiferos ad se sensim alliciendo vapores ,
 Effundunt vitreos omni de vertice rivus.

Tenuia pratorumque et agrorum munera , flores
 Pinxit acu doctâ Tritonia diva , levique
 Longa inter filo sinuosi stamina pepeli ,
 Purpureasque rosas et jasmina texuit alba.

His quoque cælantur Regum diademata , et ipso
 Alta columnarum capita exornantur acantho.

Virtuti quàm multa dedit , quàm multa fideli
Pignora amicitiae , monumentaque dulcia , Flora !
Nobilia obscurâ quot nomina nocte laterent ,
Immortale decus nî flosve arbosve teneret !
Divitiæ pereunt , vis et vigor interit omnis ;
Quod struxêre homines pede sors inimica superbo
Proruit , ipsorumque ferit caput impia Regum ,
Regalesque domos et signa evertit aliena ;
Sed commissa sibi , fatorum arbuscula victrix ,
Nomina in æternum fert , ære perennior , ævum .
Scilicet hæc renovant verisque hiemisque vicissim
Perpetui reditus , neque diluet ulla vetustas .

Tanta tibi , ante alios , debetur gloria , Docte
O Linnæe , tuâ densas qui luce tenebras ,
Ut Deus , immensamque diremisti ordine molem .
Terræ visceribus quidquid natura recondit ,
Quidquid in aërio tractu , vel spirat in undis ,
Quidquid vere fovet genitabilis aura favonî ,
Omnia tu vidisti , aliisque videnda dedisti .

BOTANICÓN

LIBER TERTIUS.

QUUM cœlo micat æthereæ spectabile Libræ
 Sidus, et exæquat placidas cum luce tenebras;
 Pampineis cinctus foliis Autumnus et uvis,
 Hortorum imperio, cedente Æstate, potitur.
 Omnigenas, pleno quas fundit copia cornu,
 Inter opes, risusque, et alacria gaudia, rure
 Quàm juvat Autumni dulces traducere soles!

Vos quorum vitreis illimis Matrona lymphis
 Lambit agros, vosque ô quos Bacchi munere dives
 Collis alit, dictus non frustrà collis ab auro,
 Lignea nunc resonent læto reparata labore
 Dolia, nunc uteros nova cingant vincla rotundos.
 Jam gravibus plaustis advecta, cadisque rubescens
 Effusis, *spumat plenis vindemia labris.*

Aonii primus qui per juga lubrica montis,
 Ardua Botanicam Musarum ad limina duxi,

Austeræque modos mollivi carmine linguæ ,
Ipsius ecce iterùm fidâ cano munera voce.

Semina jàm florum quos nostra ubicumque tulère
Arva , vides flavo nunc maturescere culmo.
Quorum pars impunè leves agitata per auras ,
Graminibusque diù densis abscondita , tandèm
Germinat ; undè ultrò fruticum propago renasci ,
Et renovare solet viridaria læta Cybele.

Cætera sollicitus vigili nisi semina curâ
Rexeris , intereunt nullâ reparabilia arte:
Sic ea quam miseris relegendam in messe relinquunt
Agricolæ , nulli mox apta periret arista.
Felices , quos sponte tulit lætissima , fœtus
Materno indulgens Natura educat amore ;
Non ità quos multis operosa industria curis
Excolit. Ignavâ si fors rubigine torpet
Vomer , moesta Ceres neglectis exulat agris ;
Atque horrens redit infaustâ propagine sylva ,
Lappa tenax , ebulusque nigrans , et carduus asper.

Naturam propiùs scrutari , et tollere densa
Vela juyat quibus illa solet sua condere sacra :

In gremio florum quantâ nova semina curâ ,
 Quantâ arte effugât , libet inspexisse. Vaterno
 Confusa æterno qui germina prisca diremit ,
 Et formam dedit , et certis parere coëgit
 Legibus , ille suis habitari animantibus orbem
 Nascentem voluit. Qui verbo scilicet uno
 Dixit , et ecce leo desertâ irrugiit orâ ,
 Sese aquila in superas ausa est attollere nubes ,
 Atque erexit homo sublimem ad sidera vultum.

Sed nudi montes , importunoque paludes
 Obductæ limo , semper deformia visu
 Arva ostendebant. Jussit Deus , atque virenti
 Veste velut sese lætissimus induit orbis ;
 Jussit et ille novis terram annua munera frugum
 Præbere hospitibus , foetusque edendo perennem
 Quamque suo gestare sinu sua semina plantam.
 Sic humilis viola , ingenti sic tegmine quercus ,
 Omnis et instruitur miris genitalibus herba.
 Nempè leves medio surgentes flore columnæ
 Fœcunda è summo pulviscula vertice librant ,
 Quæ super utriculos stillantia seignibus æstum
 Seminibus vitamque per intima viscera mittunt.

Mox cadit elanguens, marcetve effoeta corolla,
Primitiasque novi jam fas discernere foetus.

Seminibus tamen instructæ non semper eosdem
Plantæ habitare locos debent; namque aridus illas
Excipiet vertex, has humida ripa paludis;
Et variis varium semen stationibus aptum est.

Montibus apricis si qua immaturiit, altas
Alitibus similis volitare exultat in auras;
Atque olli, quâ se tollat, data crista volucris,
Aut levis ala, apicisve agilis plumosa supellex.
Subtili, sic artis opus, globus aëre plenus,
Se postquam dubio motu libravit, ad astra
Consurgit, summoque minantia castra volatu
Desuper explorat, trepidantesque arduus urbes,
Hostilesque vias, artesque, minasque, dolosque.
Quo duce, Florusis nutans victoria campis,
Impigra Francigenam tandem vexilla secuta est.
Seminibus, liquidas studium quibus ire per undas,
Pro pennis diversa, levi pro casside, cymba est.
Decedente die pars vela dat, atque silentis
Æqua lacus, stellis ducentibus, æquora lustrat;

Cætera remigiis , adverso flumine , lembos
Molitur , facilisve secundo defluit amni.

Sic et in oceano , plantarum plurima classis
Immensum spatium , nullo duce , navigat , atque
Desertis passim nova mittit semina ripis ,
Orbis et extremos attingit denique fines.

Germina ne lædant latices inclusa , phaselus
Undique consuitur mirâ impenetrabilis arte.
Quin et sæpè , ut aquas aditu prohiberet ab omni ,
Naviculæ ceram toti natura tenacem
Illiniit. Tali defensa indumine , lata
Flumina ceriferæ transmittit bacca myricæ ,
Nocturnos quæ munus apum benè supplet ad usus ,
Multaque planta suas quam læta America per undas
Nare videt. Vos ô , sapientis libera Penni
Progenies , facili dùm pax favet alma labori ,
Fœcundæ telluris opes expromite ; opimos
Vastorum viridi Fluviorum in margine , et altis
Mille jugis latè circum quæ vestra coronant
Arva , manu haud segni , tàm ditia mûnera , fructus
Colligite , et nobis vitalem emittite ad usum.

Jàm nostri passim ornantur splendentibus horti
 Asteribus ; jàm magnifico sub tegmine euntes
 Cedrorum , vacuis vestra acta evolvimus horis ;
 Hùc tàm multa venit vestris è saltibus arbos ,
 Ut , sæpè insidens peregrinâ Gallus in umbrâ ,
 Nesciat in patriâ ne , recenti an vivat in orbe .

Delicias inter quas copia tanta novorum
 Præbet alumnorum , venturi cura sit anni .
 Qui dudùm inclusus cellâ interiore jacebat ,
 Nunc fugiente , solum florale revisere , somno ,
 Bulbus avet : certo quod nuntiat indice gemmans
 Summus apex , frondesque novas jàm sponte virescens .
 Ne brumam expécta . Læti blandissima turdi
 Vos ubi ad attentas in sylvis personat aures ,
 Splendeat in manibus rastrum , floresque futuros
 Defossâ accipiant apta incunabula terrâ .
 Ordine quodque suo genus hîc depone : reclinem
 Narcissum , et croceam quæ multum fundit odorem
 Jonquillam , et miseri heu ! pueri monumenta Hyacinthos .

Flos thalamo tàm quisque repullulat ; atque parentem
 Undique præcingit natorum densa corona .

Nunc etiàm sese nobis olitorius hortus ,

Optima commendat virtutis imago modestæ.
 Quot namque areolis accepit idonea cultis
 Semina, coliculi totidè m nunc undique surgunt ;
 Quotque in flore novo poma induit, utilis arbos
 Tot matura tenet pendentibus undique ramis.

Gallica si qua olim celebravit versibus hortos
 Musa, diu passa est insani tædia fastûs ;
 Nec sine circuitu verborum dictus inani
 Faseolus, spiris ramo innectentibus hærens ;
 Daucus et auratus, rubicundaque Beta superbam
 Aurem offendebant, quantumvis grata palato.
 Non ita nunc; Musæ nec dedecus afferet ullum
 Agresti, solidum si crispa tumescit in orbem
 Brassica, ab Insubriâ nobis transmissa feraci.

Forsitan inductis Apium mitescere fossis
 Disceret et candere, Rumexque extrema viarum
 Ordinibus longis ornare, virereque ad undam
 Scandix; hibernoque ad murum sole rëfota,
 Primo vere daret frondes Lactuca tenellas.
 Non verò tam multa decet tentare; venustas
 Haud rudiore aliquot describere carmine plantas
 Sit satis: instar apis temère huc volitantis et illuc,

Candida nunc inter gelsimna , novosque dianthos ,
 Me juvat hortorum comptos cecinisse lepores ;
 Nunc saltus sequor umbrosos veneresque remotas.

Vos , loca qui tepido recreatis frigida flatu ,
 O Gnomi , Sylphique , virens quos detinet umbra ,
 Antrorum convexa ulmosque relinquitte celsas ;
 Vosque levi pennâ tenuissima turba deorum ,
 Manè leves roseo qui spargitis æthere rores ,
 Et levia aëriis agitatis nubila in oris ,
 Semina fungorum , cunctos fallentia visus ,
 Per placida occultâ nemora , ite , inspergite dextrâ.

Mortales oculos hebetans , nox humida velis
 Lascivosque deos operit magicumque laborem.
 Cuncta sed exoriens sol detegit : undique surgunt
 Cauliculi sine flore ullo , sine fronde ; sed omnes
 Protecti lato orbe caput , variique colorum.
 Pars diversa locis , soli in stationibus astant ;
 Verùm alii , ut fratres decet , unâ in sede morantur ,
 Atque ulmos inter muscosas agmina amica
 Conspexisse juvat , sociataque castra. Sed hostis
 Jàm terebrâ tentare ipsos non unus , edaxque

Immisisse genus. Prædâ properemus opimâ
Antè frai ; nihil est BULIARDO dante timendum.

Fumosâ indutus tunicâ , Boletus edulis ,
Candida nectareo præbet pulpamina odore.
Campestres illic , epularum gaudia , crescunt
Agarici , quos sæpè suis ars imperat hortis ;
Hic inter varias Albellus pullulat herbas ,
-Atque Aurantiacus posuit tentoria dives.

Lenæo dilecta filix , invisâ sed almæ
Frugum inventrici , mediis nunc floret in arvis.
Cujus in exiguis abscondita semina nodis
Ostendisse libet sub fronde hærentia ; at alto
Intonuit latè tempestas horrida cœlo :
Insani vada commôrunt Neptunia venti :
Infremuère procul freta ; terrificoque fragore
Fumosi feriunt spumantia littora fluctus.
Nunc properemus ; opes nunc vastâ effundit in ora
Oceanus. Tantas numquîs penetrare sub undas
Atque profunda queat miracula tangere , ab inis
Nereïdum nisi tempestas avulserit arvis !

Nosra quot effulgent per prata , tot æquore in illo
Pubescunt varii variâ propagine flores.

Quùm diversa novâ per pontum corpora formâ
 Condedit, ipsa etiã Fucos natura marinos
 Per caulim voluit vesci, radice carentes ;
 Viscoso circùm perfusi glutine, summos
 Apprensas strictim per caules rupibus hærent.
 Expedi his omnis locus: innascuntur in omni
 Rudere, cæruleæque inter laquearia divæ ;
 Insiti et in rutilis conchilibus, ardua circùm
 Saxa simul dorso scopulosque veluntur opaco.
 Nullâ ope multi alii, super æquora salsa natantes,
 Insternunt viridem oceani per summa tapetam :
 Tercera gramineis ita cingitur insula zonis,
 Tercera, vicinæque aliæ, quibus imperat, octo ;
 Sæpè ubi tristis hyems tempestatesque sonoræ.

Ut splendere dedit Fucis natura marinis,
 Sic illos non ulla potest abolere vetustas.
 Avulsos postquàm violentia rupit aquarum,
 Oppressitque diù sterili ingens agger arenâ ;
 Si tetigit fluctus, mora nulla, erumpere rami
 Surgentes, jàmque ipsa novis revirescere gemmis
 Planta, novosque natans agitare per æquora flores.

E pelago egressi, jàm nos orientis in oris

Quæramus nova per medias spectacula terras.
 Impigra mens levibus pennis exurgit, et omnes
 Antiqui tractus volitando amplectitur orbis :
 Nunc Germanorum mores observat et urbes ,
 Sarmaticosque audit gemitus , fecundaque latè
 Littora miratur quæ Volga interfluit ingens ;
 Cernit et eximias Thibeti in montibus herbas ,
 Parcarum tacitâ quæ vim virtute repellunt ;
 Sinarumque sequens longum rapido impete murum ,
 Ulteriore hilaris tandem requiescit in orâ.

Hic bis quinque virûm sublato millia signo,
 Agminibus variis colles atque avia lustrant
 Arvorum , villas non vastatura nec agros ,
 Nec prædas nemorum è latebris raptura cruentas.
 Montibus in vestris ergò , genus omne ferarum ,
 Dilectas intèr socias , prolemque tenellam ,
 Pascite , securosque agitate per otia ludos.
 Bellica turba nihil, nunc pacis amica , silentes
 Per sylvas quærit, nisi plantæ munera opimæ.
 Hunc et in abrupto torrentum margine , et imas
 Ad rupes , et saxorum in radice minantùm ,
 Aut nemore in medio, foveæ vel ad ostia cæcæ ,
 Inveniunt panacem optatum , facilique resectum

Indicio ; radii nam tres in vertice summo ,
 Quorum quisque caput folio quino impare inumbrat.

Autumni ex ortu, rigidæ usque ad tempora brumæ,
 Iudesssa phalanx deserta immensa peterrat ,
 Et carptis opibus telluris onusta , peracto
 Munere ovans , sese reginam vertit ad urbem.

Intereà mutata novos natura colores
 Induit; antè errans, primo sed frigore pressus
 Humor plantarum, vario diversa rubore
 Illustrat folia, et nemorum vela inficit auro.

Conspicienti âcerem præcelso in vertice montis
 Splendere auricomò tùm sole videbitur arbos.
 Hoc verò tantum decus, ornamentaque tantâ
 Non mihi tam rident, viridis quàm dulcia veris
 Tempora; nam tristem fugitivâ abscedere pompâ
 Autumnum reputo mœrens ac multa revolvens.

Vallibus in mediis, sinuoso ubi densior anem
 Labentem insequitur flexu vapor, humida flores
 Nunc quoque, pallidulos sed fundit frigore tellus.
 At seræ, collis jûga per declivia, plantæ

Umbellas gelido curvant horrore rigentes.
 Hic surgit luctus, Scabiosa, fidelis imago :
 Nulla infelici planta est tam dulcis amanti ,
 Namque procellosis ipsa est obnoxia nimbis.

Te si fata , mihi si te nimis aspera fata ,
 O dulcis conjux , rapuissent. . . si qua parentis
 Ira domo, ô superi ! tenerum amovisset amantem ;
 Te ve sacris , ubi nunc sola atras noctua voces
 Necquicquam ingeminat , claustris vovisset... at ecce
 Vivis , Elisa ; mea es , mea dulcia gaudia sola es.

Per medios urbis strepitus , tranquillave ruris
 Otia , semper ades mihi tu , comitaris et absens.

Multa observanti si quæ mihi digna videntur
 Queis mentem advertas nec inanem , curo ferenda
 Lætus. At innumeras nunc undique cerne volucres
 Hæc procul è regione simul migrare parantes :
 Scilicet à plantis atque autumnalibus illæ
 Indiciis ad iter tantum , anno quoque , moventur.

Nam tempestatum simul ac , et munere solis ,
 Venturis avibus stat copia certa ciborum ;

Tum libycis illæ certatim excedere ripis ,
Et petere aërio borealia littora cursu.

Dispositas at ubi variis regionibus escas
Consumpsere, fugam parat undique quisque; tumultus
Undique, conventusque; cohors tum quæque vicissim
Avolat, atque uno procedens agmine, lætas
Non intermissis repetit fervoribus oras,
Quò vocat immensis nova jam seges aurea campis.

Nunc etiam timido pulli per inane volatu
Pennam agitant, nec iter sed enim novere paternum;
Sæpius et querulam ducentes gutture vocem,
Respiciunt natale nemus primosque penates.

Dilapsis avibus, pomorum cincta coronâ
Pomona ecce venit, spemque anni fertilis implet.
Undique concussâ creber pluit arbore fructus;
Malorum aggestis jam torcularia acervis
Exundant, cupæque, et dolia cuncta; gravique
Sub molâ obteritur per gyros dulcis eunte
Copia. Cur succum, quem non benè nôrat, amaris
Vocibus, Aiâci facundus præco Lycei,
Campanæ gentis mores oblitus avitos,

Increpat? Ille suas ad cœlum laudibus uvas
 Tollat, et ambrosium spumosâ aspergine odorem:
 Mali felicis generose ô Nate, virile
 Illi infudisti Normanno robur, adustis
 Qui ratibus fidens domuit fera corda Britannos.
 Ipse tuâ virtute vigens Cornelius altam
 Melpomenæ erexit parisino in littore Scenam,
 Digna que Romanis depromsit carmina gestis,
 Romanosque dedit nobis audire vel ipsos.

Dulcia tu reddis torpentis gaudia musæ,
 Spuma tuo si candidior super infremit auro.
 Quæ fallente mero redit usque, et sævior ardet,
 Te, mora nulla, fugit rorante exterrita febris.

Agricolæ non continuâ, quæ te dedit, arbor
 Curâ eget; ipsa sibi satis est, opis indiga nunquàm;
 Tàm multos, nullo auxilio, dat prodiga foetus.

Gaudet et ipsa Ceres hâc arbore; namque sub umbrâ
 Ramorum, felix contemnit arista procellas.
 Ergò dapem nobis ager idem et pocula profert.

Salvete, ô densæ queis gaudet Neustria, mali;

O utinàm vestri latices mihi , nectar avitum ,
Si contemptoris maledicta proterva refelli ,
Explevisse meum dent , nec sine honore , laborem !

Dilapsæ longo Sylvarum in margine frondes
Instravère vias , imisque paludibus humor
Emanat tristis , brumasque inducit opacas ,
Immensisque operit mœrentes nubibus agros ,
Et se lugubri texit velamine Phœbus.

Quem frustrà lachrymans et supplex terra precatur
Maturare pigros fructus et semina sera.
Non maturescent ; impuro namque nefanda
Mucore infecit putredo cuncta , nec ipsos
Pendientes ramis fructus obscœna celoeno
Abstinet foedare , cavâque abscondita capsâ
Semina , turgidulâ jàm lactescentia pulpâ.

Pestem verò istam natura aliquando repellit.
Cæruleo splendore polus , blandique calores ,
Sudus et à zephyris aër libratus amicis ,
Cuncta fovent lætos , ut verno tempore flores ;
Cuncta mihi per agros , ut verno tempore rident.

Nonnunquàm infausto terram quoque vidimus æstu

Torridam, et Autumni per tempora tota salubres
 Necquicquàm roris latices pluviasque rogantem :
 Funerei cœlos obscuravêre vapores ,
 Ipse quasi extincto deformis sidere , Titan
 Lugubri infandùm ferruginè squalluit; altas
 Unda tumens pelagi spumescere semper ad oras ;
 Plura polo nunquàm cecidêrunt fulmina , et atris
 In noctis tenebris horrendæ arsère cometæ.

Germani magno Iberique timore pavebant ,
 Quum vestræ, miseri, tristissima fama ruinæ,
 O Calabri, advenit. Vastâ sub mole Vesevus
 Ecce furens iterùm horrendo mugire fragore ,
 Et fumum ingentem ad nubes piceamque procellam
 Ignivomosque imbres barathro eructare tonanti.
 Protinùs erumpit magno impete flamma , reclusis
 Culminibus , longoque rubentia turbine lambit
 Sidera ; tùm liquefacta imo de gurgite saxa
 Surgere , et è mediâ pulsata tonitrua terrâ.
 Sulphur et exundans ardenti mole bitumen ,
 Amne simul rapido , montis latera ardua sulcant ;
 Et valles ineundo cava , imitantur averni
 Tartareosque lacus phlegetonteumque fluentum.

Antiquas horrenda tenent incendia sylvas ;
 Sæpè feræ notis pavidæ insistendo latebris ,
 Antè pererratis relegunt vestigia retrò
 Tramitibus , pulsæ propioribus undique flammis.

Tristi monte procul , tectisque ardentibus , ipsi
 Pallentes fugère homines , et passibus errant
 Incertis : titubans ætate metuque senectus ,
 Labentem adjutans uxorem sponsus , et ulnis
 Spem solam , natum mater complexa tenellum ;
 Frustra : nam rapido maris unda fragosa tumultu
 Devastata novas infert in littora clades.

Mota Apennini juga contremuère ; profundis
 Visceribus fumos vomit undique terra dehiscens ;
 Ipsaque quassa ruunt firmissima mœnia , et imos
 Ad manes vastâ lapsa oppida tota ruinâ.

Fortè erit , attoniti , post sæcula multa , nepotes
 Ut tandèm mole inveniant oppressa sub altâ
 Oppida , templa , domos , decorata palatia magnis
 Porticibus , mirabilium monumenta laborum.
 Sic apud antiquam , fortis quam condidit olim
 Alcides urbem , simili quæ postea clade

Corruit, insignes ipsi invisisse ruinas

Imus, et effosso veterum studuisse labori.

Quid de tot miseris quos tanta ærumna reliquit ?

Per loca pumicibus fumoque et plena favillâ,

Cuncta ubi combustis arserunt horrea granis,

Desertos per agros, perque arida prata, juvencos

Agricola inquirit necquicquàm; torrida nullus

Arva eheu! superest duro inversurus aratro.

Nil opis, ac misero spes nulla. Dapem unde gementi

Uxori inveniet prolique? An quercubus ibit

Concussis pastum in sylvas? At ubique nefanda

Horrendis grassata modis tempestas; tristis et arbor

Ærumnam cumulat, radicem ambusta vel ipsam.

Tunc cineres inter, laceris circumdata pannis,

Apparet miseranda fames; erransque per agros

Perque urbes, primùm angustis irrepere tectis,

Deinde superbarum transgressa quoque alta domorum

Limina, in auratas penetrat penuria sedes.

Interèa immites Erebi Ditisque ministræ

Æra lethali totum inspersione veneno.

Spasmata jam crebræ quassèrunt tussis anhelum

Pectus; ubi verò lux altera nascitur, ardens

Halitus incensis ægrè pulmonibus exit.
 Nullus non crepitat contracti corporis artus ;
 Nec tantis tamèn expuitur conatibus humor.
 Seditioso igne excandescunt ora ; sed imis
 Vix ire in venis torpenti sanguinem inertem
 Pulsu credideris. Pondus tenuissima vestis
 Immensum. Occluso flagrat ærea clava cerebro ;
 Atque intestino vis morbi accensa furore ,
 Vultur ut immanis , lacerat præcordia. Sævam
 Post noctem , horrendo quæ tam diuturna labore est ,
 Nigret lingua , color pallenti lividus ori ,
 Omniaque in misero sunt mortis signa propinquæ.

Tu miserum, tu nunc etiàm , spes alma, relinquis ?
 Uxorem jam non audire , aut noscere natos.
 Devia mens , febris rapido exagitata flagello ,
 Se scandisse putat flagrantis in ardua montis
 Culmina , se ve profundi in gurgitis ima revolvi ,
 Et fremit immani maris æstu exterrita. Tanta
 Affinis lethi sequitur deliria torpor.
 Frigidus obsistit sanguis , fatoque supremo
 Lumina clauduntur quartæ finem ante diei.

Hei ! loca felici quantum mutantur ab illo.

Littore , ubi villas dites atque oppida læta
 Et nemora assidui florentia munere veris
 Non poterat satis admirans spectare viator !

Anno bis foetus ovis edere læta gemellos ,
 Ingentes bis agro solitæ flavescere messes ;
 Melleus ex ornis labi liquor ; atque beatos
 Usque renascentes fructus ditare colonos ;
 Effluere usque gravi plenissima copia cornu ,
 Concentusque chorosque cière amor atque voluptas.
 Pastorum semper resonare canoribus Echo ;
 Rupibus è mediis fecundæ assurgere vites ;
 In testudineum sese curvantia dorsum ,
 Umbrâ et odore vias hilarare virentia sempèr
 Gelsimina et lauri ; variisque canalibus undæ ,
 Hinc atque indè , velut latos errare per hortos.

Heu ! quantùm subitò exitium ! quàm lurida pestis
 Tàm læta invasit loca ! Tetro è sulphure nigri
 Torrentes , piceo ferventes igne favillæ ,
 A Superis omnes emissæ Acheronteque Diræ
 Tàm læta horrendo loca mutavère sepulchro.

Haud secùs imperio in magno , cui splendor inanis ;

Præcipuum at columen , populo esuriante , fatiscit ;
Regia deliciis luxuriat , atque feroces
Exultant opibus proceres , plebique gementi
Illudunt ; miseros at desperatio , et imis
Pectoribus fervens furor extrema omnia suadet.
Erumpunt subito ; ingentes cecidère colossi
Qui pressam urgebant graviori pondere terram ;
Fundamenta ruunt regni convulsa vetusti ,
Horrendâque pios ipsos traxère ruinâ.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

BOTANICÓN^A

LIBER QUARTUS.

LONGO immensarum densa undique Nubium amictu,
 Tristis Hyems fœdo nunc sævit in æthere; læti
 Nunc anni periit labor; et stridore frementes
 Horrisono venti glaciem advexêre nivemque.
 Nullum avium melos; hibernos exterritus Euros
 Fugit amor. Blandis Tityri pro cantibus, atque
 Lusciniaë dulci modulamine, tristis aquarum
 Spumantùm fragor et caurorum inamabile murmur.

Horrendas intèr mihi, musa, serena procellas
 Aspira; jam non rosa nec fragrantia frontem
 Gelsimina exornant; nemora infestantur et horti.

Quorum relliquias nudata per arva furenti
 Turbine miscet agens Boreas. Tu, docta precanti
 Diya aperi quæ vis ita nunc spoliare trementem

Naturam valeat , lætosque abolere colores ,
Motoresque (1) animos tristi vincere veterno.

Coeli muneribus , primo ortu , prædita cunctis
Terra , propagandæ perceperat omnia vitæ
Germina . In his tacita et nondùm discreta latebat
Copia succorum qui mox sublimia celsam
Cedrorum capita ad nubem evexère ; et in illis
Non tantus , magè sed nostris accommodus oris
Humor , graminibusque et flavis messibus aptus.

Illa tenebrosis torpentia germina in alveis
Lætum expectabant , sese expansura , calorem .
Indidit hunc terræ de summo Phœbus olympo
Illabens ; placito terra exultavit amore ;
Totus et ingenti celebravit gaudia plausu
Mundus , ubi deus æterno splendore refulgens
Sponsæ impertivit decus immortale recenti.

Quæ quotiès propior ferventi advertitur axi ,
Graminaque et flores immensoque ubere foetus

---

(1) Vertuntur species animorum. VIRG. Géorg. l. I.

Parturit innumeros , radiis nempè excita blandis.
 Quùm verò , quæ jussit iter , suprema potestas
 Felici è centro cogit discedere ; tristi
 Nullus honos , vis nulla ; effluxit decolor ægræ
 Fronte corona. Truces , quos Phœbi lucida longè
 Arcebat facies extremis orbis in antris ,
 Cùm fremitu venti erumpunt , tristesque procellas
 Atrasque inducunt nubes gelidasque pruinas ;
 Et quæ felici decorabant tempore terram ,
 Nunc plantas adigunt remeare in viscera terræ ,
 Et sese tanquàm tristi occultare sepulchro.

O qui divitias immòto lumine falsas
 Temnitis , et modicum propriisque laboribus hortum
 Incolitis , nutans nunc lento arbuscula junco
 Custodem ad murum stringatur , et utilis ipsa
 Ferri acies curvî ramos præcidat inanes.
 Hæc satis. Infestæ dùm vos circum ira procellæ
 Ventorumque furit , vos tuta per otia avitis
 Sub laribus , veterum attentâ præcepta virorum
 Mente revolyetis , docili ve sonora canentes
 Carmina voce , etiàm seclis victura futuris
 Carmina fors ipsi vos invenietis. O ignis
 Phœbei monumenta , mihi si quando silentes

Vobiscum vigilare datur fausto omine noctes,
O utinàm vestro mea mens accensa calore
Non indignum aliquid vobis, majusque sepulchro
Concipiat! Tuque, alma quies, sublimium amica
Spirituum, mihi rûnores averte malignos,
Et frustrà urbanos aditus, vacuasque loquelas;
Divinus quippè his afflatus rumpitur. Arctam
Claude domum, soli pateat mea janua amico,
Si quis corde pius, sermonibus utilis, ægris
Temporibus blandâ præbet solatia mente,
Me, duce naturâ, naturam attollit ad ipsam,
Ipsiusque aperit nullo conamine leges.

Si quos aspexit placato lumine Plutus,
Illis usque virens et blando suavis odore
Arbor, ab Hesperiiis rapuit quam strenuus hortis
Alcides, gelidæ tribuet per tempora brumæ
Vestibulo in tepido magna ornamenta. Metallis
Omnibus ut nitidum splendore supermicat aurum,
Arboribus cunctis ità prænitet aurea malus.
Sola etenim matura simul nascentiaque offert
Poma, et perpetuos florumque et frondis honores.
Nec pelagi tumidis expurgatum ambar in undis,
Nec cyprio quem misit amor de littore myrthus,

Blanda nec eoaë Tithonidis aura , fragrantem
 Quo malus nare's beat illa , exæquat odorem.
 Olli inconcusso stat robore longa juvenus ,
 Ipsa videt patres natosque senescere , et imo
 Quemque , annis sensim labentibus , ire sepulchro ;
 Unaque Versalicis etiam nunc floret in hortis
 Quæ duodenorum spectavit funera Regum.

Haud procul à tectis, hibernat ubi aurea malus,
 Exurgat vitreæ spatium sublimius ædis
 Cujus et australes et eos lucidus unà
 Frondentes oculis paries ostendat alumnos ;
 Qui semper tepido nati sub sole , nequirent
 In nostrâ sine vulcano consistere terrâ.
 His ergò noctuque diuque hypocausta per ædes
 Incaleant , longique pari circùm igne canales
 Suppeditent æquum noctuque diuque calorem.

Tempore sic etiã quo tristia rura pruina
 Infestant , varios ut verno tempore flores
 Offeret , et blandos ut verno tempore odores ,
 Plurima in angustâ glomerata arbuscula cellâ.

Hæc ut naturæ , sic artis regna ; peritus

Ergò bene hic statuet spirantia signa Lysippus :
Juxtà opportunæ procera umbracula Musæ
Nos juvat immensæ sinuosa volumina pallæ
Ostentantem Asiam spectare , micantiaque auro
Tempora , et innumeris gemmis , tumidisque pyropis.

Africa , quà multos posuisti ipsius alumnos ,
Nigranti vultu , ferè nuda , habituque feroci ,
Nec lasciva minùs , nec ineptos addit honores.

Præcipuo cellæ decori genus omne virentùm
Plantarum , fructusque novi , diversaque florum
Copia. Ab extremis immensi finibus orbis
Hùc accerse theam Sinarum , herbamque Paranæ ,
Et suaves Libyæ lotos , ananæque corollas ,
Atque anthophyllon Molucarum , Amyrinque Sabæam ,
Juniperum ante omnes illam unde emanat opimi
Thuris honos , castâ qui cum prece ad ardua cœli
Tollitur , atque Dei mulcet placabilis iram.

Hospitibus teneris vitis conjuncta , racemos
Undique pendentes ostendit ; et ipsius inter
Radices fraga orta rubent ; brumæque furentis
Secura , ipsa suos prodit rosa multa colores ,

Nix cadit intercà noctuque diuque; at odoram
 Sylvestris, stimulante fame, mus obsidet arcem,
 Circuitu assiduo viridantia limina lustrans,
 Seque adeò exagitat partem indefessus in omnem,
 Atque, ubi læta suos traxerunt poma colores,
 Assilit, arripiens avido nihil ore repulso.

Ast ubi hyperboreas Obius se vertit ad oras,
 Nil plantis illic aut vitrea cella vel ignes
 Proficiunt. Illic nulla arbor crescit; at ipsa
 Betula nana, salixque ad terram herbacea reptant;
 Vix nostros humilis supereminet utraque juncos.

Nunquàm illic menses per senos discutit umbras
 Phœbus, et ægrè alios pallenti sidere menses
 Illucet. Venti usque truces, tetricæque pruinae.

Dura crepant lacubus solidis vestigia, et arcto
 Inclusi nequeunt innare in carcere pisces.

Turbinibus rapidis altas sublata per auras
 Nix ingens, cumulo valles revoluta replevit.
 Instabili infelix immersus gurgite cervus

Eluctatur iter necquiquàm aperire ; per ima
Labitur , et niveâ procumbit mole sepultus.

Ipse , caput quatiens , villisque rigentibus ursus
Horridus , immanem rugitu ingente procellam
Indignans , tardis muscosum passibus antrum
Quærit , ubi latitans , et cæcâ solus in umbrâ ,
Absque cibo , quàm longa fuit bruma aspera , torpet.

Nos verò audaci deserta cacumina gressu ,
Extremum arctois quæ cingunt finibus orbem ,
Tentemus. Pelagi quàm formidanda minacis
Illius facies , tetro irrequieta tumultu !

In chaos antiquum confundi cuncta , trucesque
Dixeris Oceano tàm fœdo habitare procellas.

Heu ! miserum impavidis qui talia navibus ire
Per maria ausus erit ! Rapido nam vortice prora
Allisa ad scopulos , inimicas accipit undas ,
Immanesve inter glacies , imitantia ferrum
Æquora , funereis consistit vincta catenis.

Lumine tunc ursi torvo spatia illa marini

Lustrantes , latè horrendis mugitibus auras
 Incutiunt; quibus , in densis exterritus umbris ,
 Instantem propiùs præ sagit navita cladem :
 Dulcia si qua domi , periturus corde revolvit.

Tanta pericla tuum triplici , Dux magne , triumpho
 Ingenium vicit , placidâ qui mente novarum
 Terrarum tractus quærens hominumque novorum ,
 Et pelagum à Libyâ gelidam permensus ad arcton ,
 Orbem invisisti , majoremque ipse videndo
 Fecisti. Primus tu australem audacibus axem
 Circumiens ratibus , glacierum et longa secutus
 Mænia , et ignotis freta formidanda barathris ,
 Frigoris impavidus penetralia ferrea adisti.

Nullum illic animans ; spatium sed triste , geluque
 Concretum : rigidas volucris nulla audet in auras
 Tollere se pennâ , nisi sola assueta procellis
 Quæ tulit inde suum , volucris tristissima , nomen ,
 Per deserta ferâ stridens horrenda querelâ.

Ast ubi pax habitat , felix ibi vita. Furentis
 Verberibus jacet assiduis obnoxia brumæ

Insula : diverso genere hinc animantia visus
Nunc etiàm recreant felicis imagine vitæ.

Littus, ubi apparent vix gramina rara, frequentant,
Cærulei quondam Protei gens humida, Phocæ,
Densa quibus per colla fluit juba, more leonum;
Insulâ at in mediâ Phocarum immota morantur
Agmina, queis ursi nomen fecêre; et arenis
Mobilibus mancæ committunt ova volucres.

Quas inter nullus pavor, ars et nulla nocendi;
Fœdere tanquàm omnes inter pax icta maneret.

Reginæ aurarum sublimes cædibus ipsæ
Abstinuère; altâ riparum in rupe sedentes
Fulmineo volucrem circà non lumine terrent
Ludentem. Sed homo sub amico atrocia sole
Bella infert homini, cererisque infesta per agros
Agmina castra tenent; sulcat globus arva cruentus.

Non iræ pelagi immanes sat multa parabant
Funera: homo secum jam funera plura carinis
Invehit; et donum cœli vitale, per artem
Heu! nostram, irato fit fulmine sævior ignis.

Alter et Icarius de summâ prælia nube
Imperat , et miseræ dat signa infanda ruinæ.

Hic atra invidiæ pallentis dextra venena
Comparat , hinc tectâ vigilat fraus impia sicâ.

Ora scelus centum , centum fraus impia vultus
Induit ; atque inter fraterno obeuntia ferro
Millia , fraternis et saucia millia telis ,
Illorum numero , simul et cruciatibus horum
Gaudet Erynnis ovans ; homines itâ tetra malorum
Quæ coluère metunt , propriis nempè artibus ægri.

Dona tamen Cereris vastati tertiâ mundi
Pars adeò ignorat , neque mittit ad horrea dites .
Tâm multas adeò ullus ager quàm posset aristas ;
Nec gens ulla suos discit quàm multa per agros
Et nemora et valles lateant felicia dona.

Mitior et quantò sapientior illa ferorum
Gens hominum , ingratas Asiæ quæ dicitur oras
Incolere , unde arcti tumidas ultrâ æquoris undas
Proxima prospicere est Americæ littora ! Rectæ
Naturæ docilis gens illa ediscere gaudet

Quidquid plantarum profert sua terra , suamque
 Progeniem docet atque habitus et nomina vimque
 Insitam. O Europæ crudeles impia gentes
 Projicite armâ manu tandem. Aut si nulla flagrant
 Otia ferre animi possunt , certamine pulchro
 Quærite virtutemque artesque beataque fata.

Dissidia hæc tandèm jaceant civilia ; et almæ
 Commoda naturæ miracula discite , Doctis
 Quæ non vana offert succensâ Chymiaflammâ ;
 Jàm vobis magicâ dextrâ ingeniosa poësis
 Myrthos Aoniâ laurosque insevit in orâ ;
 Vobis quæque parat sèmpèr nova gaudia musa.

Deliciæ ingenio quantæ , quùm summa tuetur
 Sidera per latos jusso labentia cœlos
 Ordine , metiturque ignotaque , ut Herschelus , astra
 Detegit ; inque Deo , defessum luce , quiescit !

Sin , tentare viam ne possim ad limina cœli ,
 « Frigidus obstiterit circùm præcordia sanguis ;
 » Flumina amem sylvasque » : imâ sub rupe , latentis
 Audiam inexpletâ modulamina Aëdonis aure.

O nemorum sonitus , sylvarum ô umbra silentium ,
 Vos mihi deliciæ , mihi semper adeste canenti.

Post sævas noctes quæ brumâ horrente rigescunt ,
 Udis austrorum putrescere campus ab auris ;
 Consimili cunctos quæ colles vestit amictu
 Nix labi sensim , longosque emittere rivos ;
 Tùm tumidi horrendis glacierum molibus amnes
 Rupta vehunt magno mugitu vincla ; sed omnis
 Nondùm cessit hyems : sordescit squallida sylva ,
 Ardua nudato lachrimatur vertice quercus.

At nonnulla tamèn , triste inter vulgus , amcenâ
 Fronde virent. Blando salvete arbusta colore ;
 In tanto mea vos recreatis lumina luctu.

Ut nonnulla seni rident quoque dulcia , sic vos
 Mœsta tenebrôsæ mulcetis tempora brumæ.

Vos mihi , vos animum nunc instaurate trementem
 Tanta pericla viæ quam , multa per ardua , primus
 Tentavi , arctoas glacies , pelagumque sonantem ,
 Extremoque austri furibundas axe procellas.

Si quis non magno , brumæ per tempora , sumptu
 Circùm ædes arbusta velit viridantia semper
 Cernere ; nil Cafris , neque Sinis irroget ; ipse
 Vicinâ è sylvâ , flaventi stipite buxos ,
 Ilicem aculeolis inter rubicunda coralla
 Hirsutam , et ruscum florenti fronde rubentem
 Extrahat , et sese non fluxâ recreet umbrâ . -

Stagnorum Alnus amans, Corylusque, et Betula candens
 Agrestes etiàm decorabunt agmine scenas ;
 Quæ , simulac hiemem Boreas frigusque reducens,
 Verticibus folia excussis nudavit ; oborti
 Expediunt sese flores , et multa corolla
 Mobilibus se folliculis dat pendula in auras.
 Laureolæ quoque sub nivibus traxère colorem
 Daphnides, Helleboroque virescere et ipse Decembris
 Gaudet. At his florum properis ornatibus alta
 Centimanûs hederæ præcellit copia ; siccum
 Seu longævæ Orni latâ caput obtegit umbrâ ,
 Seu veteris viridans extremo in culmine tecti ,
 Ramorum et longos inflexa per aëra tortus ,
 Hospitaque alituum , se densum informet in orbem ,
 Vespere ubi merulæ , fugitivoque agmine turdi

Garrulitate locos hilarant , avidoque corymbos
Ore petunt , similes maturescentibus uvis.

Si libet externas patriis adjungeré plantis ,
Pulcha Trapezuntis jamdudùm filia nostrâ
Frigoris et nivium victrix assuevit in orâ ;
Musarum quæ sæpè comas frontemque Gradivi
Nobilibus foliis , lauri priscae æmula , cinxit.
Nostris hæc hortis regnet , circumque vagantes
Eoæ ostendant vexilla fluentia Thujæ.
Africa ab infesto boreæ defendite flatu
Neria , quæ Libyæ juga per nemorosa virescunt ,
Et rivos roseis circum pendentibus ornant
Fasciolis , immugit ubi lugubris Hyæna ,
Ebriæque immanis dormitat tigridis ira.

Campus ita ornatur ; sed fronte severior altâ
Gaudebit collis piceis et pinibus : imo
Squammeus his conus pendebit acumine , at illis
Squammeus erecto consurget acumine conus.

Denique proceras utrisque adjungite cembras
Ex quibus æquoream classis fabricatur ad undam ;

Et quarum inter se collectæ , more modoque
Peniculi , frondes radios imitantur acutos.

Limoso juvat è campo conscendere in alta
Collis , ubi truncos flatu stridente sonantes
Sæva sed immotos aquilonis verberat ira.
Illic , sublimis vasto sub tegmine sylvæ ,
Improvisi avium garritus veris amicam
Effingunt animis speciem , et felicia reddunt
Gaudia ; nam rostro jam strenua Loxia curvo
Subtextit nidi summis opera ardua ramis.
Jamque novis soboles plumis induta , paternâ
Exercebit ovans hilares sub fornice ludos ,
Quùm volucres aliæ , juncto vix fœdere amorum,
Nondùm perfecto deponent ova cubili.

Tuque , ô nate hyemis , tu confuso agmine musce
Densior , hùc propera te musæ offerre vocanti.
Pronâ continuas quùm tristis aquarius urnâ
Effundit pluvias , et opacant æthera brumæ ,
Quùm sternit flores alios inamabile frigus ,
Tùm virtute novâ tu , musce , renascaris ; atque
Lugentem viridi solaris tegmine terram.

Æmilii tua tùm penetrare arcana parabat
 Mentor, ubi, studii neglecta per otia dulcis,
 Ducturum tandèm secum se tempora vitæ
 Ultima sperabat. Cui se modò fontium amica
 Multùm attendenti nempè explicuisset, et ipsa
 Nos olim forsàn docuisset qualibus ignem
 Viribus instantem frons tantula sistere possit;
 Innumeris modò vidisset lycopodia ramis
 Reticula in magnâ tendentia plurima sylvâ,
 Vertice clavato miram jaculantia arenam
 Quæ luce ipsa sonoque imitatur fulmina. In omni
 Exigua ista loco sparsa et fallentia visus
 Vir tanti ingénii læto aspexisset amore,
 Haud secùs admirans ac si canadensia celsæ
 Tunc invenisset primùm fastigia pinûs,
 Aut, viridi ingentem Libanum quæ vertice latè,
 Sæcula jàm mille, opperiunt, capita alta cedrorum;
 Haud quippe ignarus naturam sæpè labores
 Exiguo spatio ingentes occludere. Iniqua
 Consilium innocuum vis lethi abruptit. Amœnos
 Sic inter colles, ubi, mulcens ipse dolorem,
 Laudibus abdebat sese, invidiæque furenti,
 Extruat hîc pietas monumentum grata modestum:

Simplicitas dilecta viro , dux una piarum
Sit manuum; huic tales fas uni accedere manes.
Hinc procul infelix nimiùmque molesta cupresse.
Hùc sola adsunto formâ virgulta venustâ ,
Quæ dormitanti divûm famulentur amico.
Jàm teneris dilecta animis Lonicera , lentis
Viminibus tumulo impositam complectitur urnam;
Ingeniique comes , viridanti stipite laurus ,
Nobilibus tumulum consurgens frondibus ornat.
Ipse nemus quoque populeum frondente coronâ
Extendam. Vos ò sonitu quarum ille canoro
Gaudebat , properate , sedete sub umbras ,
Innocuæ , timidum genus atque imbelle, volucres ;
Nunc etiàm circum resonent concentibus auræ ;
Et procul à vulgo canite et volitate profano :
Manibus isti etiàm cantus ludique placebunt.

Si vota exsuperans , Fortuna benignior unquàm
Majora arva mihi , sylvasque et prata dedisset
Pinguia ; tunc nostris exsurrexisset in hortis
Dilecti cujusque viri sublimis imago,
Naturam cui carminibus celebrare canoris
Musa dedit. Meritos palinæ immortalis honores
Ascrcæusque senex atque ipsius æmulus ille

Rossetus noster, læta ipsâ dante Cybele,
 Acciperent. Purâ cum majestate venustus,
 Alter Apollo, daret nostris Maro jura poëtis.
 Lillius, Acaciæ tenui sub fronde, teneret
 Pastorale pedum, mediâ concinnus ut urbe.
 Nunc etiâ sículus pastor, pastorque sicamber
 Agrestes choreas calamo resonante cicerent.
 Te, bone, quâque die, Fontanî, lætus adirem.
 Tuque, ô qui grandi cecinisti carmine menses,
 Rucceri, fatis heu! qui melioribus uti
 Debueras, te protegeret moesta umbra cupressi.
 Massonemque et Marnesiam mea tota putares
 Dimetiri ultrò doctâ viridaria dextrâ.
 Gauderet felici olerum Vannerius horto,
 Nec flores nostros contemneret ipse Rapinus.
 Fatidicâs inter sylvas, torrentis ad undam
 Præcipitis, caneret sublimia carmina Thomso;
 Vinciret roseis varia anni tempora nodis
 Bernius; et sophiam Lambertus carmine adornans
 Nobilitata ipsis offerret aratra Dynastis.

Felix qui potuit sibi tanta parare per hortos
 Ornamenta! magis sed forsitan ille beatus
 Qui sine fastu habitans placidissima rura, librisque

Contentus variis , sapientûm ubi vivit imago ,
Illorum ingenium mente exultante tuetur !
Nil cupit ille ultrà vallem , ridentia primis
Lætus ubi radiis collustrat limina Phœbus,
Et quem vicino delapsus rivulus hortum
Colle rigat , sylvæque propinquæ frigus opacum.
Urbium in insano luxu quid quærat ? Amœni
Munditias veris vidit , lata horrea messes
Implevère , fluensque pedes vindemia tinxit.
Pulchra diem nitidâ si luce aurora serenam
Nunciat , uxorem secum sylvæ per opaca
Ducit , et exiliens natus comitatur euntes.
Poma , aliquotque cibi misit quos villa , nitentis
Apposita in rivi florenti margine , inemptas
Delicias præbent et dulcis gaudia cænæ ,
Quam non solliciti turbat malè conscia cordis
Cura ; sed innocuos circum læta omnia rident ,
Unanimesque simul felici sorte fruuntur.
Aurea sic ætas , mundo nascente , fluebat.

Venit Hyems. Illi non cessat blanda voluptas :
Hortorum teneros boreæ subducere alumnos ,
Exornare domum , viridi et circumdare saltu ,
Interiorum etiàm partem subit ipse laborum ,

Uxori officio blandi auxiliatus amoris ;
 Concordes quid enim jucundius inter amantes !

Illum quàm miseret brevium dominantis honorum,
 Lætitiâ vultu, mœrorem corde gerentis !

Naufragia instabiles miserorum crebra per undas
 Spectanti, ipse sibi benè littus amare videtur.

Sub tecto placidus, seras quùm protulit horas
 Vesperus, AEgei docto duce littora Ponti
 Perlustrat ; Sophiæ Samon incunabula priscae,
 Inclyta dictæi Minois regna, et opacæ
 Ingentes sylvas Idæ, et nigra culmina Cynthi.
 His amat ille oris plantas reperire salubres
 Antiquo magnus quas carmine laudat Homerus;
 Quas ipsi in sylvis aliquandò avellere eisdem
 Dignati, heroum sananda ad vulnera, divi.

Nec sphiæ tumidus fastu, sed blandus amicis,
 Dulcia vicinos modò per convivia secum
 Consociat lectos, modò ab illis ipse vocatus
 Illorum gaudet lætanti accumberè mensæ.
 Si qua novo ipsius viridaria ditat honore
 Arbor; ubi optatum traxerunt poma colorem,

Horum primitias studiosis mittit amicis :

Illis si qua placet plantarum , haud postera surgit
Aurora , optatâ quin gaudeat hortus alumnâ.

Invidiæ urbanæ rumores talia nunquàm
Limina perrumpunt. Hic ruris dulcia laudat
Gaudia , diversis diversa in mensibus anni ;
Ille refert quanto Lodoïcus amore suorum ,
Damna resarcierit quorum ipse innoxius unus ,
Quàmque benignus iis patriam dignetur et ipsis
Reddere , queis Scythicas abductis nuper in oras
Ferrum hostile , geluque immane , famesque pepercit.
His dictis , roseum commota puella ruborem
Ore Chloë timido perfunditur ; ipsa enim amantem
Tanto divini rediturum munere Regis
Sperat ; et ancipiti percellitur anxia mente.
Allevat auxilians alio sermone perita
Mater , et illa intùs tacito solamine gaudet
Virgo , nec ulla sui vestigia prodit amoris.

Horæ quàm dulces ! quàm dulcia fata molestis
Vos fugiunt curis quos irrequieta fatigat
Ambitio , tristi quos nocte dieque perurit
Invidia igne furens ; socios qui semper acerbo
Dente obtrectantes , dente obtrectamini et ipsi ;

Queis si fors vultu fortuna vōcata sereno
 Arridet , subitō aversâ fugit improba pennâ.
 Lætitiâ votis arcessitis : ecce metentem
 Aspiciat irriguæ fecundo vallis in agro ;
 Aspiciat errantem viridantum in gramine molli
 Pratorum ; aut salicis , lacuum propè littus , opacæ
 Dulce quiescentem blanda inter somnia in umbrâ.

Partibus infandis procûl , armorumquæ tumultu ,
 Gaudia ruris ego sic hortorumquæ canebam.
 Sæpe malis Patriæ compresso obmutuit ore
 Musa , et mœsta manu cecidit lyra. Deinde solutæ
 Instar avis , nova quæ , si sæva procella furorem
 Deposuit , notâ instaurat modulamina voce ,
 Attentam solito recreabam carmine ripam.

Tu , dulcis conjux , tenero quam semper amore
 Amplexus , ficto cecini sub nomine Elisæ ,
 Tu mecum seris etiâ memorabere seclis.

EXPLICIT BOTANICÓN LIBER QUARTUS ET ULTIMUS.

INDEX,
FERÈ LINNÆANUS;

*Nominum vocumque minùs vulgarium quæ in his
Botanicôn libris occurrunt.*

- ACER pseudoplatanus, *l'érable.*
Aëdon; Motacilla lusciniæ, *le rossignol.*
AESCHINOMENE grandiflora, *l'agathis.*
ÆTHUSA cynapium, *la petite ciguë.*
AGARICUS campestris, *l'agaric comestible.*
ALBELLUS; Agaricus albellus autumnalis, *le mousseron.*
ALNUS; Betula alnus, *l'aune.*
AMADAVA; Fringilla amadava, *le bengali.*
AMARYLLIS formosissima, *l'amarylle, autrement lys
Saint-Jacques, et croix de Calatrava.*
AMBAR, *l'ambre gris.*
AMBOÏNA, *l'île d'Amboine, l'une des Moluques:*
ANANAS; Bromelia ananas, *l'ananas.*
ANTHOPHYLLON Molucarum; Caryophyllus aromaticus, *le giroflier.*
APIUM graveolens vel dulce, *le céleri.*

Apium petroselinum, le persil.

Arbor Armeniæ; *Prunus armeniaca*, l'abricotier.

Arbor Cerasuntis. *V. Cerasus*, le cerisier.

Armeria statica, le gazon d'olympé.

Ascræus senex, *Hésiode*, né à *Ascra* en *Béotie*.

Aster grandiflorus, etc., l'*Aster*.

Aurantiacus; *Agaricus aurantiacus*, l'orange.

Bandæa nux; *Myristica officinalis*, la muscade,
qui se recueille à *Banda* et autres îles adjacentes.

Bernius, le cardinal de *Bernis*, poète français.

Beta vulgaris, *Beta rubra*, la bette, la bette-rave.

Betula alba, *betula nana*, le bouleau.

Boletus edulis, le ceps.

Brassica, le chou. *Insubria*, le *Milanez*, la *Lombardie*.

Bromelia ananas, l'ananas.

Burdigalus Præses; *Montesquieu*, l'auteur de l'*Esprit des Lois*.

Cactus, le *nopal*, plante dont les feuilles nourrissent l'insecte nommé *cochenille*, *coccinella*. Ce dernier mot est évidemment le diminutif de *coccus*, qui a pour synonymes *murex*, *conchylum*, *ostrum* et *ostreum*.

Camæpithis; *Teucrium camæpithis*, l'ivette.

Carolus (magnus) *Charlemagne*, fils de *Pépin le bref*.

Carthesius , *Descartes* , le précurseur de *Newton*.

Cembra. *V.* Pinus.

Centaurium ; *Gentiana centaurium* , la centaurée.

Cerambix moschatus , le capricorne musqué.

Cerifera. *V.* Myrica.

Chamærops excelsa , le latanier.

Cervus alce , l'élan ; l'orignal , au Canada.

Cervus tarandus , le renne.

Cicuta virosa , la ciguë.

Cistus helianthemum , le ciste.

Cocos nucifera , le coco.

Convolvulus , le convolvulus ou liseron.

Cortex (*Cinchonæ officinalis*) le quinquina.

Cucumis melo , le melon.

Daphne laureola , le daphné.

Daucus carotta , la carotte.

Dianthus carophyllus , l'œillet.

Dictamnus ; *Origanum dictamnus* , le dictame.

Dionæa muscipula , la dionée.

Ebulus ; *Sambucus ebulus* , l'hièble.

Elastrum (emprunté du grec) ressort.

Erica , la bruyère.

Erigeron ; *Senecio* , le seneçon.

Euphorbia sylvatica , l'euphorbe.

- Fagus sylvatica*, le hêtre.
- Faseolus*. *V.* *Phaseolus vulgaris*, le haricot.
- Filix* (*Pteris aquilina*) la fougère.
- Fontanius*, *La Fontaine*, le *Fabuliste français*.
- Fontinalis* (*Fontium amica*) la fontinale.
- Fragum*; *Fragaria vesca*, la fraise.
- Fraxinus excelsior*, le frêne.
- Fraxinus ornus*, l'arbre à manne.
- Fringilla cælebs*, *domestica*, le pinson, le moineau.
- Gelsimina*. *V.* *Jasminum*.
- Hedera helix*, le lierre.
- Helleborus niger*, l'hellébore, ou herbe de Noël.
- Herbacea*; *Salix herbacea*, *Lapponum*, le saule.
- Hyperborea volucris*; (*Anas mollissima*) l'eider, dont le duvet se nomme édredon.
- Hypnum serpens*, etc., l'hypne.
- Hypocaustum*, poêle, fourneau.
- Ilex aquifolium*, le houx.
- Jasminum fruticans*; *Jasminum officinale*, le jasmin.
- Jonquilla*; *Narcissus jonquilla*, la jonquille.
- Juniperus communis*, le genièvre.
- Juniperus lycina*, l'arbre à l'encens.
- Lappa*; *Arctium lappa*, la bardane.
- Laurus nobilis*, le laurier.

Lilium candidum, le lis.

Lilius, *Delille*, le traducteur des *Géorgiques* de *Virgile*, en vers français. Tel est son plus beau titre de gloire littéraire. On a fait à ses autres ouvrages l'application de ce mot de *Quintilien* : *Amabilibus abundat*. . . Quant à son noble caractère, on n'oubliera jamais que *Delille* osa braver *Robespierre* et le *Directoire*, et qu'il refusa de louer leur successeur.

Linnæus, *Carolus Linnæus*, le *Newton* de la botanique, de la zoologie, etc.

Macaotes. *Psittacus*.

Malleus ; *Carolus* cognomine *Malleus* ; *Charles Martel*.

Manca volucris (*Aptenodyte patagonica*) le pingouin.

Maro ; *Publius Virgilius Maro*.

Meldæus sacerdos, l'évêque de *Meaux*, *Bossuet*.

Mentha aquatica, la menthe.

Mercurialis annua, la mercurielle.

Modunum, *Meudon*, entre *Paris* et *Versailles*.

Morrencia vallis, la vallée de *Montmorenci*.

Mus sylvaticus, le mulot.

Musa paradisiaca, le bananier.

Muscus, la mousse. Pour cet article, encore plus que pour beaucoup d'autres, je dois renvoyer le lecteur aux notes qui sont à la suite du poëme français.

Myrica cerifera, le cirier.

Nardus indica, le nard.

Nasturtium; *Cardamum*; *Cardamine pratensis*, le cresson.

Nerium oleander, le laurier-rose.

Nyctantes sambac, le jasmin.

Nymphæa alba, le nymphæa ou nénufar blanc.

Obius, l'Obi, fleuve de l'Asie septentrionale, qui donne son nom à l'Obskaïa ou golfe de l'Obi, dans l'Océan glacial.

Ocellus. *V. Dianthus*.

Ophris insectifera, l'ofris.

Ornus; *Fraxinus ornus*, l'arbre à manne.

Panax quinquefolium, le ginseng.

Paranæ herba (Cassine Paragua) l'herbe de Parana ou du Paraguay.

Parus major, etc., la mésange.

Phoca jubata, le lion marin.

Phoca ursina, l'ours marin.

Picea; *Pinus picea*, le sapin.

Pinus abies, le picea.

Pinus sylvestris, pinea, tæda, cembra, strobis, les pins.

Primula veris, la primevère.

Procellaria antarctica, le pétrel.

- Psittacus macao , psittacus versicolor , psittacus lory , etc. , *l'ara , la perruche , le lory , etc.*
- Rapinus , *le P. Rapin , auteur du poëme latin DES JARDINS.*
- Rheum undulatum , *la rhubarbe.*
- Rossetus , *Rosset , qui le premier donna des Géorgiques en vers français.*
- Rubus fruticosus , cæsius , *la ronce.*
- Ruccerius , *Roucher , qui , par les qualités de son ame , encore plus que par ses talens , mérita l'honneur d'être envoyé à l'échafaud par le tribunal révolutionnaire.*
- Rumex acetosus , *l'oseille.*
- Ruscus aculeatus , *le fragon.*
- Ruta graveolens , *la rue.*
- Salicaria ; lytrum salicaria , *la salicaire.*
- Salictum ; Salix alba , purpurea , viminalis , etc. , *le saule.*
- Salix vitellina , *l'osier.*
- Salvia sclarea , *la sauge.*
- Sanicula Europæa , *la sanicle.*
- Scabiosa succisa , *la scabieuse.*
- Scandix cerefolium , *le cerfeuil.*
- Sciurus , *l'écureuil.*
- Seïba ; Bombax ceïba , *le séiba.*

